

Ivan Grobar: Pomlad.

V samoti.

Spisal † Josip Premk.

I.

Ko je stopil strojevodja Andrej Piškur z lokomotive in se napotil počasi preko tirov proti izhodu, mu je stopil nasproti asistent z rdečo službeno čepico in mu naznanil, naj se oglasi naslednji dan okrog enajste ure v postajenačelnikovi pisarni.

„Ampak, to je vendar prepozno,“ se je začudil Piškur — „ob devetih in petnajst minut odhaja vlak —“

„Le pustite vlak in svojo službo,“ ga je prekinil asistent — „za jutri imate že namestnika, in storite kakor sem vam rekel.“

„Namestnika?“ se je čudil Piškur in vlekel obraz v čudne poteze. „Namestnika za lokomotivo št. 1372, s katero vozim že štiri leta jaz? Nemara ste napačno razumeli, gospod asistent.“

Asistent pa se mu je nasmehnil in mu odkimal.

„Prav nič napačno. Jutri okrog enajste ure. Menda ste me razumeli?“

Nato se je obrnil in šel po progi gor proti skladišču, Andrej Piškur pa je stal tam med tiri in gledal za njim s presenečenimi očmi. Gorko mu je prišlo po vsem životu, dasi sam ni vedel zakaj, a tako nekako neprijetno in nerodno mu je postalo pri srcu, kakor da se zaveda kakega pregreška. Pa zavedal se ni ničesar, še misliti ni hotel na take stvari in je nevoljen odšel proti železniškemu poslopju. Drugače je ogovoril marsikoga, ga poprašal kako in kaj, kar tako iz navade in prijaznosti, tisti dan pa ga je spravil asistent ob vso dobro voljo in ko je šel mimo postajenačelnikove pisarne, je gledal v tla. Ne iz sovraštva in tudi ne iz kakega drugega namena, kar same so se povesele oči, in Piškur si je celo

domišljjal, da ga najbrže opazujejo, da so poslali asistenta nalašč ravno v trenutku, ko je moral preko proge in po vsem dolgem peronu mimo pisaren in uslužbencev. Bog ve, kaj mislijo in nameravajo, in kar tako naenkrat kakor bi udarilo iz jasnega, čisto brez vzroka in povoda?

Ko je stopil na cesto je pospešil korake in je gledal naravnost v tla. Ni se brigal ne za ljudi, ne za cvetoče drevje, še preko ograj se ni ozrl na vrtove, ki so ga drugače vedno zanimali. Natanko je vedno pregledal domov grede, kako je posejano in zasajeno, kajti Andrej Piškur je imel poleg svojega stanovanja v predmestju tudi dve gredici, kakor vsaka stranka v tisti hiši. In če je opazil kje kaj novega, je takoj povedal svoji mladi ženi in ugibal, če bi nemara ne bilo koristno in dobro, ko bi tudi ona ravnala in napravila tako.

Tistikrat mu ni bilo do vsega tega in če bi ga ne bila opozorila z glasnim pozdravom zgubana ženica, ki je prodajala v stari uti poleg ceste sadje in sladkarije, bi bil pozabil celo na tista dva piškota, ki ju je vselej prinesel svojemu petletnemu Andrejku.

Cesta se je počasi zožila, postala je razrita in blatna, luže so se svetile v popoldanskem solncu kakor steklene plošče, in tam je pričel stopati Piškur nekoliko počasneje. Dvignil je glavo in je pogledal po tistih ponižnih hišicah, kjer so stanovali večinoma železničarji in tovarniški delavci in čutil se je nekako prostega, kakor v svojem kraju, kjer ima tudi on nekaj pravice. Od nekaj je živel v tistem predmestju: že kot ključavničarski vajenec in potem kot pomočnik; ko je prišel k železnici za kurjača, je stanoval pri materi svoje sedanje žene, ki je bila

šivilja in krpala s hčerjo noč in dan tisto razno-
vrstno starino, kajti izučena ni bila v tej stroki
in ji novih oblek niso zaupali. Andreju Piškurju
sta se obe zasmilili, in tako se je zgodilo, da se
je oženil. Njena mati je kmalu potem umrla,
igla ji je bila priklicala jetiko, Andrej Piškur pa je
postal pred štirimi leti strojevodja in se tako ne-
koliko rešil različnih stisk in dolgov. Zdaj je ži-
vel prav zadovoljno, skoro ni poznal skrbi in
nadloge, še starost mu ni prihajala na brigo, saj
je bil preskrbljen s pokojnino in sedanost mu
je bila malodane zabavna, kajti Piškur je ljubil
na svetu tri stvari: svojo ženo, svojega sina in
svoj stroj. Drugi službi bi se ne mogel privaditi,
sploh pa na to ni niti mislil, razen tisto popol-
dne, ko ga je ta misel prestrašila kar naenkrat.
Sicer se je je naglo otesel, a vendar ni bilo ž
njim vse tako v redu kakor drugače.

Brez vzroka ga postajenačelnik ne kliče k
sebi, in to še ob času, da mora opustiti službo.
Nekdo drugi bo vozil z brzovlakom št. 1372 in
njega dostavijo nemara k tovornim vlakom ali
bogve kam, kajti neka izprememba se gotovo
zgodí, drugače bi ga pustili pri miru.

Čim bliže je prihajal Andrej Piškur tisti ru-
menopopleskani hiši, kjer se je svetil na oknu
zimzelen, tem mračneje je gledal v tla, na pragu
pa je postal in pomislil . . . in potem je stopil
po veži glasno in žvižgaje.

Žena Ana ga je sprejela z nasmehom. Stala
je pri štedilniku in bilo je je samo zdravje in
zadovoljnost: okroglo lice ji je žarelo v močni
rdečici, dvoje temnih oči se je smejalo izpod
temnih obrvi, in ko mu je podala roko, se je
razlila tolšča pod nekoliko zagorelo poltjo, da se
ni videla niti ena žila. Poleg nje je capljaj An-
drejko, svetlolas fantiček, lic kakor žoga napetih
in ko je Piškur gledal oba tako zadovoljna in
zdrava, se mu je stisnilo srce ob neprijetnem
spominu . . .

Odložil je usnjeno torbo, ki jo je imel na
vožnji vedno s seboj, plašč je obesil na kljuko
v kot in potem je sedel k štedilniku.

„Ali si bolan?“ ga je povprašala žena, kajti
Piškur je bil podprl glavo z rokami in se je za-
gledal v tla.

„Zakaj?“

„No, tako —“ je dostavila, a ker je spo-
znala, da je nekam slabe volje, je molče od-
nesla jed na mizo, potem je odšla z Andrejkom
v sobo.

Piškur je sedel še nekaj časa pri štedilniku,
gledal skozi odprtino v železnih vratcih v plapo-
lajočo žerjavico, ki je rdeče obsevala njegov
obraz, nato pa je vstal, stopil k mizi in se raz-
jezil sam nad seboj.

Čemu neki te puste misli, da razdraži še
Ano, ko vendar ne ve še ničesar gotovega in ga
kličejo mogoče zaradi bogve kake malenkosti.

Stisnil je ustnice in je stresel z glavo, kak-
or da hoče odgnati vse neljube misli, potem pa
je potrkal z žlico ob mizo in je zaklical s pri-
jaznim glasom:

„Andrejko!“

Andrejko je pritekel, sedel mu na kolena
in potem sta obedovala skupaj kakor vedno.

Tisti dan je legel Piškur zelo zgodaj v po-
steljo, žena je mislila, da je bolan, in je temu
pripisovala tudi njegovo redkobesednost. Hodila
je po sobi kar najpazneje, včasi je pristopila k
postelji, mu poravnala odejo in gledala čisto
blizu v njegov obraz, da je bilo Piškurju skoro
neprijetno.

Skozi polzatisnjene trepalnice je videl vse
in zato se je naposled obrnil z obrazom v bla-
zine in izkušal zaspati.

Drugo jutro ga je poklicala Ana kakor na-
vadno, kadar je odšel z dopoldanskim vlakom,
toda Piškur se je obrnil v postelji in mrmral, da
je časa še dovolj in naj ga pusti pri miru.

„Ali naj grem in povem, da si obolel, da
ne moreš v službo ali kako?“ je izpraševala
skrbno, Piškur pa je odgrnil odejo do pasu, se
zagledal v strop in naposled zamahnil z roko.

„Kar pusti in nikamor ne hodi! Pojdem
sam, ob enajstih pojdem, zdaj pa je še čas —“

„Šele ob enajstih? Vendar bi moral nazna-
niti nekoliko prej —“

„Pravim, da ne skrbi!“ jo je prekinil Piškur.
„Je že vse naznanjeno in urejeno. Vlak odide
kakor drugače, saj nisem na svetu samo jaz
strojevodja.“ Te besede je izgovoril z nekako
čudnim posmehom, potem pa se je obrnil v
drugo stran in dostavil čisto mirno: „Ob enajstih
pa pojdem“.

Žena je bila prepričana, da je bolan in
pojde ob enajstih k zdravniku, zato je odšla iz
sobe brez vsake nadaljne besede ter se odpra-
vila na trg. Tudi Andrejka je vzela s seboj in Pi-
škurju je bilo po volji, da je bilo v hiši vse
tako tiho in mirno. Mislil je na preteklost, na
vse, kar se je že zgodilo, odkar stanuje z ženo

Ano v tistem stanovanju, in marsikaj lepega so mu povedali spomini . . .

Takrat ko se je oženil, je bila soba opremljena samo za silo; dve postelji, omara za obleko, miza in stoli ter še nekaj druge drobnarije, vse drugo sta kupila potem, vsak mesec nekaj, in in tako se je polnilo in napravilo to prijetno stanovanje. Zdaj ne manjka ničesar, sama zadovoljnost in udobnost diha iz vsega in kadar zapoje še Ana in se oglasi Andrejko, zveni in pleše ta glas po sobi, kakor da ne mara ven iz tega prijetnega kraja. — Tako bi živel srečno do smrti, nikoli bi ne zaželel drugam, po drugačnem življenju, še Bog, da se je usidral v tako miren in lep pristan, ko njegova mladost vendar ni obetala kdove kako prijetne bodočnosti. . .

Proti deveti uri je vstal in se opravil v nedeljsko obleko, toda niti ob največjem prazniku ni stal pred zrcalom tako dolgo kakor tisto dopoldne. Deset in desetkrat je pomaknil kravato, popravil telovnik, se obračal in ogledoval, kakor da je namenjen k cesarju. Piškur je vedel, da sodi marsikdo po zunanosti, in ker s postajenačelnikom še ni imel nikoli toliko opravka in znanja, da bi vedel za njegovo mnenje tudi o tej stvari, se mu je zdelo vsekakor previdneje, da stori, kakor bi storil pač skoraj vsak na njegovem mestu.

Žena se je vrnila, ko je bil ravno gotov.

„Pa v najlepši obleki?“ se je začudila. „K zdravniku bi šel vendar lahko —“

„H kakemu zdravniku?“ jo je začudeno prekinil Piškur.

„Torej ne greš k zdravniku?“

Žena je uprla roke v boke in ga je gledala s tihim vprašujočim pogledom, in skoro da je tisti trenotek vztrepetala v njenem obrazu neka plahost.

„Čemu neki!“ ji je mrmraje odvrnil Piškur.

„Zdrav človek vendar ne potrebuje zdravnika.“

„No, mislila sem — ker — ker — drugega nisem mogla misliti. Torej imaš kak drugi opravke?“

„Gotovo,“ ji je odgovoril Piškur na kratko.

„Pa mora biti že precej važen, da opusti službo —“

„Seveda!“

Žena je nekoliko pomolčala, potem pa ga je pogledala z zamišljenim pogledom.

„Pa ne da bi imel opravka pri sodišču?“

„Kaj še!“

Ko je uvidela, da ne zve ničesar, je jezno našobila ustnice in mu ni niti odzdravila, ko je odšel.

Zunaj je bilo lepo pomladansko jutro; dasi šele v prvi polovici marca, je sijalo solnce že precej toplo in ceste so bile suhe in lepe; popoldne se je bilo pod toplimi žarki blato stalilo, a dopoldne je bilo suho, posebno med hišami, ker je bila pot ponekodi tudi potlakana.

Piškur je stopal naglo; ni maral, da bi ga gledali na delavnik tako prazničnega in ugebali potem na dolgo in na široko ter izpraševali mogoče celo Ano, kam se je napotil. Klobuk je potisnil na čelo in glavo je sklonil globoko na prsa, pa so vendar postajali na oglih in vežnih pragih ter gledali za njim, kakor da nosi na sebi bogvekakako čudo.

Naposled so tiste predmestne hiše ostale za njegovim hrbtom, cesta se je razširila in je postala živahna. Visoke hiše so se dvigale ob obeh straneh, tupatam je bilo kako okno zagrnjeno, gospoda je še spala, v pritličjih pa so kričale pestre izložbe ogromnih prodajalen.

Piškur se je malo brigal za vse to, hodil je počasi, kakor da se izprehaja, gledal pred se s topimi mračnimi očmi in premišljeval o tem prečudnem življenju. Berač in bogatin, oba sta poklicana v življenje brez lastne volje in po duhu in telesu sta si enaka, pa je vendar enemu odmerjeno samo trpljenje in sama žalost, drugemu pa sama sreča in veselje. In potem so tretji, ki se s težavo pribore do kruha, pa pride nesreča in sredi ceste so praznih rok, še predno se dobro zavedo, kaj se je zgodilo. Kakšno življenje je to, kakšna pravica?

V lastnih mislih se je Andrej Piškur razburil, da mu je udarila rdečica v lice in je stiskal pesti, kakor da namerava zamahniti.

Pogledal je na uro, dvajset minut je še manjkalo, in napotil se je počasi proti kolodvoru.

Železniški uslužbenci, ki so ga seveda vsi poznali, so ga gledali malce začudeno; nekateri so vedeli, da bi moral biti v službi, drugi so se čudili, ker so videli, da se je napotil proti postajenačelnikovi pisarni. In tistikrat ni čutil Piškur v srcu nikakega straha; bil je miren, kakor da je napravil to pot že bogve kolikokrat.

Postajenačelnik je sedel pri pisalni mizi, niti ozrl se ni, ko je vstopil Piškur; šele ko je ta glasno pozdravil, se je okrenil in visoko povzdignil obrvi.

„A, vi ste! Že prav, tja-le sedite, gospod Piškur!“

Piškur je sedel, položil je roke na kolena in je čakal udano, da se zljubi postajenačelniku povedati, zakaj ga je poklical.

Postajenačelnik je še parkrat krepko potegnil s peresom po tisti zelenkasti poli, kakor da je nekaj podpisal, ter je vstal.

Stopil je parkrat po pisarni gor in dol, nato je obstal pred Piškurjem in je skomiznil z rameni.

„Meni je žal, gospod Piškur, ampak sami ste krivi, če vas mogoče neprijetno zadene, kar vam moram povedati. Ali se spominjate, da je prišla od postaje S. zaradi vas neka pritožba?“

Piškur je debelo pogledal, nato je prikimal.

„Spominjam se, če mislite zaradi tistih deset minut —“

„Da, zaradi tistih desetih minut,“ mu je pritrdil postajenačelnik. „Deset minut prekmalu ste prišli na postajo S., in tudi od drugod so poročali, da vozite prenašlo, kakor da bi ne bilo natančnega predpisa. Takrat smo vam prizanesli, toda poboljšali se niste. Pred par dnevi je prišla zopet pritožba. O stvari smo se hoteli natanko prepričati, in osebe, ki vas dobro poznajo in so bile že z vami pri stroju, so izpovedale, da ste v trenutkih, kadar je vlak v hitrem teku, polni nekega čudnega ognja in strasti ter razburjeni, kakor bi bili nekoliko — kako bi rekel — kakor bi vplivalo to na vaše možgane. Tako bi bili lahko povzročili že veliko nesrečo, a slučajno so bili tiri prazni, zdaj pa se vam ne more prižanati več. Odpuščeni ste iz službe!“

Piškurju je padel klobuk iz tresočih rok in kar je govoril postajenačelnik še nadalje, je slišal kakor v sanjah. Prigovarjal mu je, naj prosi pri železnici za kako neznatnejše mesto, že zaradi pokojnine in če bo opravljal službo vestno, se mogoče celo zgodi, da ga nastavijo zopet za strojevodjo.

Vse te besede so bile samo tolažba in niso napravile na Piškurja najmanjšega vtisa. Odšel je, sklonjen in bled, kakor obsojen na smrt, po najbližji poti naravnost proti domu.

Žena se ga je prestrašila in ko ji je povedal, kako in kaj, je ostala brez besed kakor on. Odšla je v kuhinjo, on pa je ostal v sobi in dva dni skoro nista spregovorila besede.

Piškurju je bilo pri srcu, kakor da je napravil hudodelstvo. Čutil je, da so mu vzeli in

uničili nekaj, na čemer je bilo takorekoč zidano njegovo življenje, bodočnost in vse, karkoli je bilo ž njim v kaki zvezi, še ugled in dobro ime so mu poteptali, da si ni upal med prijatelje in znance. Premišljeval je, kako bi prikriil in utajil to nesrečo, ki so jo drugi obsojali in razumeli bogve kako, pa se ni dalo. Zvedeli so sosedje in vsi tam okrog, kakor bi bil sam oznanil na ves glas. Tudi ženi je bilo neprijetno in nerodno, sosede so silile vanjo in jo izpraševale kako in zakaj . . . zato je odhajala z doma le po najnujnejših opravkih, drugače pa je sedela pri oknu in šivala. Gledala je v iglo, a Piškur je dostikrat zapazil v njenih očeh solze in te so ga pekle, da je včasih premišljeval, kako bi napravil vsemu najkrajši konec . . .

„In kaj nameravaš sedaj?“ ga je vprašala žena čez nekaj dni, ko se Piškur le ni ganil nikamor iz sobe.

Piškur je skomiznil z rameni in bilo ga je samo malodušje.

„Ali bomo živeli od zraka?“

Pogledal jo je skoraj proseče in v srcu ga je zbolelo, da ga muči še žena, potem pa ji je obljubil, da si poišče drugo službo.

In tako je tudi storil. Šel je k bližnjemu ključavničarskemu mojstru za pomočnika in je prihajal zvečer ves truden in umazan. Govoril je malo in žena je spoznala, da je silno nezadovoljen. Čez teden dni je ostal zopet doma.

„Ne morem,“ ji je dejal in je tiščal čelo v dlani. „Posmehujejo se mi, seveda, prej tako . . . zdaj pa tako . . . Ne, ne!“

In od tedaj je bil zelo malo doma. Zjutraj je zgodaj odhajal in se je vrnil mnogokrat še-le zvečer, ves mračen in pust. Žena ni vedela, kod hodi, in ga ni vprašala, naposled pa je zvedela od drugih, da zahaja gor na železniško progo k nekemu staremu čuvaju.

In res je bilo tako. Vsako jutro, ko so mnogi še spali in ga niso videli, je hitel po ozkih ulicah tja do proge in potem do čuvajnice, ki je stala že nekoliko zunaj mesta.

Stari čuvaj ga je bil vesel, poznal ga je že dečka, in ko mu je Piškur povedal, kako in kaj se mu je zgodilo, je napravil stari žalosten obraz, kakor bi se bila pripetila nesreča njemu samemu. Premišljevala in ugibala sta na vse mogoče načine, kako bi se dala stvar zopet poravnati, pa nista dognala ničesar. Še-le ko mu je nekoč Piškur omenil tudi tiste postajenačelnikove

Ivan Grohar: Delo na polju.

besede, ki so se mu zdele le tolažba, mu je položil stari čuvaj na ramo svojo zgubano roko in mu je globoko prikimal.

„Tako stori in ne boš se kesal. Prosi za službo, za čuvaja magari in potem pazi, da se ne pregrešiš. Mogoče je to samo kazen in te v kratkem zopet pokličejo na staro mesto.“

Piškur je gledal skozi okno na tračnice in vlake, ki so prihajali in odhajali, in v srcu je začutil zopet silno željo zaživeti zopet tisto prijetno življenje . . .

Storil je, kakor mu je nasvetoval stari čuvaj, in v štirinajstih dneh mu je bila na ponudbo čuvajska služba dve uri od postaje M.

Piškur ni bil nikoli vozil v tisto stran in mu je bil kraj čisto neznan. Pa to mu je bilo vseeno, saj je vedel, da bo le za nekaj časa, in tako je odšel čez par dni z ženo in vsem na svojo novo službo.

II.

Andrej Piškur je opravljal čuvajsko službo že štirinajst dni. Prve dni je tarnal kakor otrok, preklinjal in zabavljal, da ga ni slišala žena še nikoli tako, potem pa se je udal in umiril.

Čuvajnica je stala na samoti, pol kilometra od predora, ki ga je moral Andrej Piškur vsak dan pregledati, na drugo stran pa se je vila proga preko močvirnatega travnika. Tam je ležala megla ves božji dan, ponoči se je razvlekla in raztegnila ter ovila tudi čuvajnico, da se ni nikamor videlo. Gosta je bila in težka, da bi jo rezal z nožem; če se je napotil Piškur po progí po noči, se je vrnil moker, kakor bi deževalo; druga okolica pa je bila od obeh strani zastražena z visokimi hribi, da se je zdelo Piškurju, kakor da živi v kotlu. Odprtina je bila samo tja na močvirje, in od tiste strani je pogledalo včasih zvečer tudi solnce, ki se drugače ni prikazalo; bila je pomlad, a samo opoldne, če je bilo vreme jasno, se je zdelo, da prisije vsak hip čez vrhove, pa se ni zgodilo. Čuvajnica je bila majhna, rdečkasta uta za kakega čemernega samca, Piškur pa je moral postaviti polovico oprave v drvarnico, ki je bila skoraj tolika kakor čuvajnica in še je bilo v sobi, ki je bila ob enem tudi kuhinja, komaj toliko prostora, da sta mogla z ženo drugi mimo drugega. Okno je gledalo proti močvirju v tisto sivo žalostno nebo, ki se je zdelo Piškurju kakor umazana plahta, stene pa so bile počekane in zamazane in kar je motilo Piškur-

jevo ženo najbolj, je bil zvonec, ki je žalostno zaklenkal vsakikrat, kadar je prišel v kratkem mimo vlak, pa naj si je bilo ponoči ali podnevi. Zakaj tisti glas ni bil prijeten kakor zvok mestnih zvonov, klenkal je v pusto samoto, kakor da se roga in drami nalašč to težko zaspano ozračje. A vendar je bilo v tem žalostnem glasu tudi nekaj prijetnega; zakaj pet minut potem je prišel vsakikrat vlak in z vlakom je prihitelo v tisto puščo tudi nekoliko življenja. Ljudje so gledali skozi okna in Piškur jih je bil vesel kakor prijatelj, ki so se spomnili nanj in ga pozdravili vsaj s pogledom, a ko je vlak izginil v daljo, je gledal za njim, in misli so mu romale s tistimi potniki v veselejše in lepše kraje . . . Tovorni vlaki ga niso zanimali, dasi jih je prišlo mimo vsak dan po šest; toda Piškur je videl komaj enega ali dva, vse druge je pozdravila s tisto rdečo zastavico žena. Naposled pa sta napravila tako, da sta se menjavala: eno noč je vstajal in hodil pred čuvajnico ob prihodu vlakov Piškur, drugo noč njegova žena, pa ta razdelitev jima je malo pomagala: kadar je zaklenkal zvon s tistim žalostnim in dolgočasnim glasom, sta se prebudila oba in mnogokrat nista zaspala tako dolgo, da se je oglasil vnovič. Piškur se je vsakikrat obrnil v zid, mrmral o nekih „goljufih in judih“; če je pa bila vrsta na njem, se je naglo za silo opravil, ogrnil plašč, vzel zastavico in svetilko ter tiho odšel.

Ko se je vrnil in zmašil obleko jezno v kot, je vedno pogledal najprej malega Andrejčka, če se je mogoče prebudil tudi on, potem ženo, ki je gledala v strop in molčala, nato pa se je zaril pod odejo in mrmral vedno isto:

„Pasje življenje, saj pravim, to je pravica. Ko bi ne bilo zaradi pokojnine in ko bi ne upal, da se usmilijo, da izpregledajo in spoznajo še prej, prav kmalu mogoče — pa hučir vedi! Goljufi so in nič drugega. In ta puščoba, ta dolgočas, Bog se usmili —“

Žena ga je včasih tolažila, včasih ga je karala, največkrat pa je molčala in mislila menda prav tako kakor on.

Neko nedeljo je odšel Piškur po progí tja v ono stran proti predoru kakor vsako dopoldne pred brzovlakom in je pregledal vse tračnice in zavijače ter je našel vse v najlepšem redu. Ko je prišel na drugem kraju predora zopet na svetlo, je sedel na kilometrski kamen in se zagledal v dolino, ki se je širila pod njim vse bolj prijazna

nego okolica okrog njegovega doma. Gledal je na cesto, ki se je vila mimo hiš v hrib in izginjala za zelenim drevjem, in spomnil se je, kako je stopal z ženo in otrokom po tej poti tisti dan, ko je prišel prvič v te kraje. Voz je bil poln hišne oprave in se je pomikal v hribe počasi in s težavo in prav tako počasi in pazno na oni strani zopet navzdol proti čuvajnici, ki jo je zagledal Piškur že vrh hriba. Takoj ko jo je opazil, se mu je stisnilo srce in tudi žena je gledala žalostno v megleno globel, zdaj pa, ko živi v njej komaj štirinajst dni, se mu zdi dolgo na mesece in mesece. In tako naj ostane še naprej, dan za dnem, noč za nočjo vedno enako, vedno ista puščoba, ista žalost, kakor da je obsojen v težko kazen.

Piškur je gledal na tiste hišice, ki so se svetile doli ob cesti, in potem se je napotil nizdol in se je vrnil še-le zvečer.

Žena ga je v strahu pričakovala in ko ga je zagledala na pragu, se ga je skoraj prestrašila. Tako čudno blede je bil njegov obraz in oči so mu bile motne, sapa mu je dišala po žganju.

Obrnila se je v kot in je tiho zajokala, Piškur pa se je molče slekel in je legel v posteljo.

„Kaj boš iskala dela, ko ga ni,“ je dejal, po glasu pa se mu ni poznalo, da bi bil pil. „Nocoj bom vstajal jaz, ti pa leži in zaspi!“

Žena ga je slušala. Upihnila je luč in je legla k malemu Andrejčku, ki je spal pri njej, potem pa je vendar prašala, kod in kje je hodil vse popoldne.

Piškur se je obrnil tako naglo, da je zaskripala postelja, in žena je mislila, da ga je s svojim vprašanjem ujezila, toda Piškur je samo nekaj časa mrmral nad „nesramnimi biriči in goljufi“, potem pa ji pričel razlagati mirno in počasi:

„Bolje bi bilo, da nisva prišla v ta kraj, pa naj bi končala kjerkoli. Ko bi ne bilo zaradi fantiča, bi pustil vse skupaj, pa tudi tako pustim, pri moji veri, da govorim resnico. Bom že našel dela in zaslužka, pa naj gre pokojnina in stanarina in vse k vragu. Tukaj je kraj nesreče, le verjemi, v velikem kolobarju je šla sreča v druge kraje, ta-le uta pa je zavržena od Boga in ljudi. Čudne stvari sem slišal danes. Ta, ki je bil pred menoj, je umrl kake tri tedne, predno sva prišla midva. Dvanajst let je živel tukaj, pomisli, dvanajst let. Ko je prišel, je bil vdovec, še ne pre-

star, kakor so mi pravili, potem se je oženil z neko baburo, ki se je pečala z vsakim, ki je prišel v ta kraj. Nekoč je zasačil pri njej višjega paznika in pretepel je oba, da je babnica pribežala skozi predor v vas, višji paznik pa bogve kam, a od tistikrat ni šel nikoli več mimo te ute. Babnica pa je ostala, kakršna je bila, dokler ni potegnila z nekimi tesarji najbrže v Slavonijo. Tu v hribih so sekali za popravo proge in tako se je seznanila in izginila z njimi kar čez noč. Mož ni nikoli povprašal po njej, najbrže je bil vesel, da se je iznebil, in tako je živel zopet sam kakor poprej. Včasih je prišel v vas, da je nakupil kakih potrebščin, potem pa ga zopet ni bilo na izpregled po cele tedne. Za službo se je brigal menda kaj malo, zakaj kadarkoli je prišel kdo k njemu, ga je našel na postelji. Polenil se je, da je prespal vse dneve in noči, višjega paznika se ni bal in drugih menda tudi ne, kdo pa se briga za to puščobo! Vidiš, in tako je umrl, da nikdo ni vedel ne kdaj ne kako. Ko so ga našli, je že močno dišal in potem so prišli uslužbenci od postaje in so izpraznili uto, kajti tudi neki sorodnik je bil med njimi, ki je pobral kar je imel, uta pa je ostala prazna, dokler nisva prišla midva.“

Žena je molčala in je gledala v okno, ki se je pričelo motno svetlikati, kajti zunaj se je bila razlila po puščobni okolici bela mesečina.

„V čuden kraj sva prišla,“ je dejala naposled in nekam plašno odmaknila pogled od razsvetljenega okna. „Če pomislim, da ni daleč okrog žive duše —“

„Kaj bi mislila na to,“ jo je zavrnil Piškur, tistikrat pa je udarilo ob zvonec, da je naglo vrgel raz sebe odejo in se pričel oblačiti. „Vidiš, še sedaj-le jih pojde mimo bogve koliko...“

Zunaj je vlekel veter, da je šumelo drevje v hribih in so zvenele brzojavne žice z brnečim glasom. Na zahodu so se kopičili oblaki in so se valili izza hribov sem nad močvirje, da je izginil za njimi tudi mesec, a se kmalu zopet pokazal in posrebril vso širno meglo, ki se je vlačila hinavsko in potuhnjeno čisto pri tleh.

V dalji, tam od močvirja se je začulo votlo bobnenje, dve rdeči luči sta pogledali skozi meglo in se bližali in večali bolj in bolj, vrsta razsvetljenih oken se je zasvetila v noč, in par hipov na to je pridrvel mimo čuvajnice vlak.

Piškur je stal dva koraka od čuvajnice, v levici luč, v desnici rdečo zastavico, in je gledal

na lokomotivo, ki je dihala in puhala v naglih presledkih tako silno, da so brizgale iz dimnika velike iskre visoko preko brzozajavnih drogov. Zada j pri kotlu sta stala kurjač in strojevodja. Piškurju se je zdelo, da pozna oba, dasi je samo za kratek hip videl njuna obraza, in celo tako se mu je zdelo, da se mu je strojevodja posmehnil. To ga je ujezilo, da je obstal kakor okamenel, in gledal je za vlakom ter stiskal pesti; šele ko je grmenje tam nekje daleč v predoru utihnilo in se oddaljilo, se je obrnil in stopil v uto.

Luč je postavil na mizo, ne da bi jo ugasil kakor drugače, tudi obleko je zmetal v kot kar preko postelje, naposled pa je vzel star predpasnik in je zagrnil okno.

„Ali ne boš ugasil luči?“ ga je opozorila žena, ko je hotel že v posteljo, Piškur pa je debelo pogledal tja proti mizi in je skimal.

„Vraga, kako sem pozabljiv! No, ni čudo! Veš, zdaj se mi celo posmehujejo; a čakajo naj, že obračunimo. Seveda, saj se mi pravzaprav lahko, bedaku! No bomo že drugače napravili. Psi!“

Žena ga ni razumela in ni vedela kaj misli, pa je molčala, ker se je že privadila njegovemu godrnjanju in hudovanju, Piškur pa je tudi kmalu umolknil in zaspal.

A tudi v sanjah je videl čudne stvari. Stal je pred čuvajnico in vlaki so dirjali gor in dol, da se je tresla zemlja in so se majali hribi; Piškur je mahal z zastavico, klical in vpil, naj vozijo počasneje in previdneje, da se ne pripeti nesreča, a strojevodje so se mu posmehovali, pačili so mu obraze in se mu rogali na vse mogoče načine. Potem je naenkrat izginil ves ta hrup in na progi je bilo tiho in mirno. Piškur je šel proti predoru, od koder je slišal jokajoče glasove svojega Andrejka. Ko ga je zagledal, se je prestrašil. Obraz je imel zabuhel in ranjen, tudi obleka je bila krvava, kakor da ga je podrl vlak, in Piškurju se je stemnilo pred očmi, pa so ga takoj nato premotile zopet druge sanje, dokler ni zvon naznanil vnovič, da je na progi vlak.

Zjutraj je vstal nekoliko boljše volje. Razgovarjal se je z Andrejkom kakor včasih, ko je prihajal iz službe in mu je vedel povedati vedno kaj novega. Obljubljal mu je vse mogoče stvari, naposled pa stopil pred uto in se pričel razgledavati okrog, kakor da namerava napraviti kako daljšo pot.

Nebo nad gorami je bilo čisto in se je svetilo v sinji modrini jutranje solčne luči, ki s svojimi žarki ni mogla preko gorskih vrhov, ampak se je razlila po ozki globeli le v medlem odsevu. A vendar se je zdelo Piškurju tisto jutro nekako svetlejšje in prijetnejše, čisto pomladansko, kakor da se je odprla tam gori nekje nad gorami neka zatvornica, skozi katero se je razlil sedaj po tej pusti globeli čisti in sveži zrak, in vse močvirje je dremalo pod prozornejšo meglo.

Ko se je prikazala na pragu žena, ji je prikimal in pokazal na gore.

„Kaj ti nisem dejal, da je ta kraj pozabljen od Boga in ljudi? Kdaj je bila že drugod pomlad, tu sem je prišla še le danes! Ko bi bilo le še kaj solnca, potem bi prekopal tisto-le ped zemlje tam za drvarnico in jo s čim zasejal in posadil. Namenjena je za to, vidi se, a obdelana še ni bila nikoli.“

„Saj se na izplača —“

Piškur jo je pogledal debelo, ker je ni razumel.

„Mislim, za ta čas, kar sva še tukaj —“

„Aha, tako,“ ji je segel v besedo in se obrnil v stran, da bi ona ne videla neprijetne izpremembe v njegovem obrazu. „Seveda, saj se res ne izplača; pa naj ostane kakor je . . .“

Njegovo srce pa je govorilo drugače in s Piškurjevo dobro voljo je bilo naenkrat pri kraju. Odšel je proti drvarnici, izvlekel izpod razmetanih drv široko desko ter jo meril in obračal na vse strani in načine.

„Kaj boš s tistim?“ ga je povprašala žena in pristopila nekoliko bliže, Piškur pa je šobil ustnice in gledal zdaj na desko, zdaj na tiste štiri vegaste kolčke, ki so bili zabiti tam ob zidu, ter je naposled zamolklo izmodroval:

„Poleti vendar ne bomo tičali vedno v uti. Klop naredim, kakor je že nekaj bila, saj se vidi. Ali ni to pametno in prav?“

Žena je nekaj časa molčala, mežikala je s trepalnicami hitreje in Piškur je opazil v njenem obrazu skrb in nejevoljo.

„Že vem, kaj misliš,“ je povzel — „že razumem, za vsak slučaj je vendar bolje, če človek kaj uredi in pripravi. Saj bi jaz tudi rad odšel, danes rajši nego jutri, pa ne gre tako hitro in naposled — kaj se ve, kaj in kako mislijo in nameravajo tisti gospodje, ki imajo glavno besedo. Še Bog, da so koga dobili za to puščobo. Da, da, tako je, ampak s časom, dolgo ne bo,

jih izpovem, da me bodo pomnili. Zdaj pa še potrpi, jaz sem se že nekako privadil, s teboj pa je menda ravno narobe.“

Žena je gledala v tla in je vila med prsti predpasnik, kakor bi bila v zadregi.

„Zaradi naju naj bi že bilo,“ je odvrnila — „kaj pa bo z otrokom? Jeseni mora v šolo. Veš, kje je šola?“

Piškurja so zadele te besede silno neprijetno, kajti na to ni mislil še nikoli.

„Na Pšenku,“ ji je odvrnil mračno.

„Da, tam, in do tja je skoro dve uri in še čez te hribe. Kako naj hodi tja pozimi, saj bo omagal sredi pota —“

Piškur je mršil obrvi in je iskal primerne odgovora, pa ga ni našel; naposled je dvignil na ramo desko in je dejal proti ženi skoro nejevoljno:

„Saj ne bo potreba, prej pojdemo iz tega kraja . . .“

Žena je odšla okrog ogla molče in Piškur je vrgel desko s tako silo ob tiste kolce, da sta se dva razcepila v trske. Zaškrtal je z zobmi ter je odšel po progi proti predoru in tistikrat se je Piškur pokesal prvič v življenju, da se je oženil. Neprijetna je bila ta misel in nerad si je očital kaj takega, a moral si je priznati, da mu je Ana zdaj čisto v jezo in nejevoljo. Ko bi bil sam, bi pozabil na vse; kadar bi se mu zahotelo, bi stopil v vas in kadar bi se mu ljubilo, bi se zopet vrnil. Služba ni natančna in se ni bati neprilik in sitnosti, še privadil bi se mogoče s časom in nemara bi dobil celo gospodinjo, ki bi bila zadovoljna v tem kraju. Ana pa se ne privadi nikoli, ker je videla lepše dni in živela že lepše življenje. Zdaj molči in gleda očitajoče, skoro sovražno, prepričana je menda, da je zakrivil bogve kaj, da uživa to kazen, ki jo mora prenašati ž njim tudi ona, mogoče prične celo z zmerjanjem in bogve kakšne nadloge in težave so mu še namenjene. . .

Mračne in temne misli so se podile preko Piškurjevih možgan in bilo mu je težko, da bi se razjokal.

Pregledal je predor malomarno in površno, vse drugam so silile njegove misli in ko je prišel na drugi strani hriba iz hladne tmine, ga je pozdravilo solnčno in veselo jutro.

Piškur se je razveselil pomladanskega jutra, zamižal je in je nastavlil obraz solničnim žarkom,

da so ga greli in božali kakor mehka topla roka; potem pa se je napotil v dolino. — —

Ko se je vračal, se je že mračilo. Počasi je lezel v hrib, padal in zopet vstajal, godrnjal in hvalil gostoljubnega krčmarja, naposled pa pričel govoriti o nekaki smrti, ki ga čaka tisto noč. S težavo je končno vendar prilezel do proge, si globoko oddahnil in sedel poleg kilometrskega kamena. Glava mu je lezla na prsi in trepalnice so mu silile skupaj, roke so mu visele ob životu kakor mrtve in noge je iztegnil daleč od sebe.

„Da bi te hudoba! Kaj sem jaz kriv?“ je godrnjal na glas. „Nič nisem storil, nič nisem kriv, drugi so napravili tako . . . Psi! Zdaj sva tukaj, pomagaj si, jaz ti ne morem —“

V dolini se je temnilo, hiše so se svetile iz mraka kakor bele lise in noč je lezla višje in višje, še par svetlikajočih pramenov ugašajoče večerne svetlobe se je raztegnilo nad gorskimi vrhovi, potem se je dvignila temina do zvezd, ki so se vžigale v višavah druga poleg druge kakor majhne bele iskre.

Piškur je ležal ob progi, glavo je položil na kilometrski kamen in je gledal na nebo. Gledal je v zvezde in zdelo se mu je, da so to male luknjice skozi katere se vidi v nov svet, kjer je vse jasno in svetlo kakor iz brušenega srebra. Tam gori je nemara dom zavrženih in nesrečnih, tam je raj in veselje, tu na zemlji pa je sama žalost in nesreča.

Razprostrl je roke in je zdihnil globoko, potem pa se je nagnil, da je dosegel z levico mrzlo tračnico in je pričel premišljevat o svojem koncu.

Sklonil se je, da je položil tilnik na hladni tir in potem je čakal, da prirohne preko njega težka kolesa in napravijo konec vsemu . . . vsemu . . .

Pri tem je mislil na naslednje jutro, ko ga najdejo tako razmesarjenega. Mogoče ga prične iskati žena že ponoči in če ga ne najde, se napoti zjutraj gotovo tudi skozi predor in tedaj ga zagleda . . .

Piškur je gledal v duhu njen smrtnobledi obraz, tudi njene solze je videl in bilo mu je po volji, kajti čutil je, da tisti trenotek spozna, da je ravnala napačno, in se bo zavedala svoje krivde.

Tako bo ležal pred njo, strašna priča svoje bolesti in obupa . . . in bogve, če bo imela toliko moči, da bi premaknila od tračnic

njegovo truplo? Najbrže ne! Hitela bo v vas in z jokom bo že od daleč povedala več ko dovolj in potem se bodo napatili z njo in bodo videli in spoznali, da govori resnico. In prišli bodo uradniki od bližnje postaje, prišla bo komisija in konstatirala, ali se je zgodila nesreča ali samomor in odločili se bodo za zadnje. Brez vinarja pokojnine poženo Ano iz čuvajnice in ž njo bo moral tudi Andrejko — —

„Andrejko? Tudi on brez strehe, brez pomoči. Ne, ne!“

Piškur je planil pokonci in je kriknil v noč s čudnim prestrašenim glasom, kajti bilo mu je, kakor da ga je nekdo potegnul od groznega prepada.

Noge so se mu sicer opotekale in bile druga ob drugo kakor poprej, pa tiščal se je ob steno predora in se tako počasi pomikal naprej.

Iz dalje se je zaslišal zategel pisk in tudi bobnenje je postajalo vedno močnejše. Piškur je vedel, da pride brzovlak, in se je skoro prestrašil. Pravzaprav sam ni vedel zakaj, a vendar je čutil čisto določno, da mu utriplje srce, kakor pred veliko temno slutnjo, in ko se je prikazala luč in razsvetlila tračnice in obokani strop, je legel na tla in se obrnil z obrazom proti zemlji. S silnim hrupom je pridirjal vlak. Piškur je čutil, kako se stresa zemlja pod njegovim telesom, in še-le ko se je vse že daleč oddaljilo, je vstal in se napatil naprej.

Drugi dan ga je bila sama sramota. Spomnil se je, da ga je nadomeščala Ana ves prejšnji dan in potem še vso noč, da je zdaj izmučena in potrebna počitka, a ko je pogledal na njeno posteljo, je videl, da je — prazna. Hotel se je skloniti in pogledati na uro — pa je omahnil nazaj, kajti v sencih ga je zbolelo, kakor da ga je nekdo udaril z majhnim ostrim kladivcem in tudi v čelu je čutil vročo tesnobo. Gledal je v okno in je izkušal po dnevu dognati, kako kasno je že, toda zunaj je bil čemer in pust dan, umazane megle so ležale po vsej globeli in ob steklo so trkale deževne kaplje.

Piškur je gledal po sobi s plašnimi očmi, kajti tudi Andrejka ni bilo nikjer in čudno se mu je zdelo, kam naj bi odšla v dežju. To skrb pa mu je nenadoma zatemnil spomin na njegovo včerajšnje početje in zbal se je kakor otrok, da bi se ne izdal, kaj in kako je nameraval. Nemara ga je spoznala, po plahosti in še bogve po čem, in zdaj je odšla z otrokom po progi, da

premisli in zbere najhujše in najostrejše besede, s katerimi ga potem ozmerja.

Piškur je ležal v gorki postelji in je obujal grenko kesanje, naposled pa si je priznal, da ga je napatila k temu ona sama. A kljub temu je bilo nepremišljeno in prenagljeno, tudi vino je pripomoglo in pripomoglo je še marsikaj — pa naj bo, kakor hoče, v drugič se ne bo zgodilo.

Tako je sklenil Andrej Piškur in potem je počel misliti, kakšno delo bi pričel, da bi hitreje tekli dnevi in bi nemara zanimalo tudi njo. Naposled jo je uganil. V drvarnici je lesa več ko preveč, deske so porabne in bi se dale lepo razžagati in iz tistih deščic bi naredil lopo in jo pobarval z rdečo barvo, da bi se videlo že od daleč. Potem bi poskrbela gotovo tudi Ana, da bi zasadila ob strani rože in bilo bi kaj prijetno posedati v taki lopi, posebno če bi prišel še kdo iz vasi, kakor so mu obljubili, da pridejo. In tako bi tekel čas prijetneje in s časom bi tekla v večnost in pozabljenje tudi žalost in nezadovoljnost, dokler bi ne prišlo odrešenje in boljše življenje . . .

Toda Piškur se je spomnil sredi najprijetnejših misli, da ne sme misliti na rože in rdečepobarvano uto, sploh na nič, kar bi lahko zbudilo sum, da ne odidejo iz tega kraja že v najkrajšem času.

Tako je spoznal po njenih besedah prejšnje jutro in bilo mu je žal za vse lepe misli in načrte. Zopet je videl pred seboj samo večno enoličnost, nezadovoljnost in puščobo vsepovsod . . .

Ležal je še kake pol ure, a ker se žena le ni vrnila, je vstal in si prevezal vroče čelo z mrzlim, mokrim obkladkom. Težko se je držal pokonci, najrajši bi bil legel zopet nazaj, a glavobol je vendar nekoliko ponehal in tako se je počasi opravil in si poiskal na štedilniku zajtrk, ki ga ni našel. Štedilnik je bil prazen in mrzle železne plošče so pričale, da tisto jutro še ni gorela v njem najmanjša trska; na polici je Piškur sicer zagledal čašo čaja, ki ga je pripravila zanj gotovo prejšnji dan, tudi večerja je bila še na krožniku, a vse to Piškurja vendar ni moglo odvrniti od prepričanja, da je odšla žena z otrokom v vas. Tam bo ozmerjala ljudi, o katerih misli, da ga zapeljujejo, mogoče čisto nedolžne, in naposled si nemara celo izmisli, da ostane doli, dokler ne pride po njo . . . Toda Piškur je sklenil, da ga bo čakala zaman, pa če se ne vrne niti po noči.

Stopil je na prag in je gledal po progi na obe strani, a dan je bil deževen in meglen, da je videl Piškur komaj tja do četrtega brzozavnega droga. Poslušal je, če bi slišal kake stopinje, kak glas, pa so tolkle samo deževne kaplje ob streho čuvajnice in Piškur se je nejevoljno umaknil nazaj v uto. Stal je nekaj časa sredi sobe, gledal po kotih, po stenah in da je bilo zunaj vsaj nekoliko lepše vreme, bi bil odšel v vas, zakaj tako samemu se mu je zdelo strašno dolgočasno. Pa si je premislil in je rajši zakuril v štedilniku. Naložil je drv, da je gorelo z bobnečim plamenom in je bilo kmalu v sobi skoro prevroče, potem pa je pričel kuhati čaj. Ko je izpil prvo skodelico, si je natočil vnovič in zopet in zopet ter prilival žganja, da mu je udarila v lice temna rdečica.

Zdaj se mu ni zdelo v čuvajnici nič več tako dolgočasno, celo peti je poizkušal, a ko ga je poklical zvon, so bili njegovi koraki opotekajoči in je odšel mesto pred čuvajnico — na posteljo.

Pričel je rentočiti nad ženo, nad predstojniki in nad vsem, potem pa se je pričel prepirati s postajenačelnikom in mu grozil, da ga ustrelji.

Tako je zaspal in se je zbudil šele v mraku. Prvi trenotek ko je razprl oči, skoro ni vedel, kje da je, šele ko je otipal posteljo in zagledal okno, skozi katero so uhajale v noč zadnje polmračne sence, da je bilo v sobi že skoro popolnoma temno, se je zavedel in spomnil, da je doma. Počasi so mu pričele lezti v spomin posamezne misli in bilo mu je, kakor da mora odbežati iz tistega kraja; spomnil se je svojega obupa, žene, ki se še ni vrnila, vsega... vsega... da je planil s postelje, kakor da hoče še tisti trenotek odbežati daleč proč... Pa je stopil samo k oknu, odprl ga je nastezaj, da mu je puhnil v obraz hladen zrak in potem je pričel misliti počasi in mirneje.

Službo je zanemarjal ves dan, mogoče že tudi ponoči, bogve kdaj je ona odšla, zapazili so gotovo in mogoče ga kdo naznani. Toda z večjim strahom je mislil na ženo in otroka. Bilo mu je žal, da ni odšel takoj zjutraj v vas in bi jo pogovoril in spravil s seboj, tako pa se potika bogve kod in zdaj se nemara že tudi boji vrniti. Pa čemu neki? — Nikoli ni bil z njo osoren; če je kdaj zarohnel v nagli jezi, je lahko vedela, da ne iz zlobnosti in sovraštva. Toliko

ga vendar pozna in vendar se ne vrne. Piškur je slonel pri oknu, gledal v deževno noč in premišljeval svoje križe in težave. In takrat se je zgodilo, da se je naenkrat porodila v njegovih možganih misel, ki mu je razburila vso kri in vsa čustva... Kaj ko bi si Ana bila končala življenje! Ne mogoče namenoma — ali pa tudi. Ujezilo jo je in jeze je bila nagle; nezadovoljna pa je bila tudi ves čas, kar sta živela v tistem kraju. Pa da bi vzela s seboj tudi Andrejka? In zadelo se je Piškurju vse to nemogoče, a popolnoma se te neprijetne misli le ni mogel otresti. — Bog ve, mogoče ji je zavrelo v možganih kakor njemu, da je že položil glavo na tir, toda — — če bi se zgodilo, bi jo vendar našel.

Takrat se je spomnil, da proge proti močvirju že ni pregledal dva dni. Kaj, ko bi odšla v tisto stran?

Piškur je prižgal luč, zaprl okno in ga zagrnjal, sedel na rob postelje ter uprl čelo v dlani. Neka črna slutnja mu je šepetala, da se je moralo nekaj zgoditi, sicer bi se že gotovo vrnila.

Zmajeval je z glavo in gledal po sobi, ki se mu je zdela čudno pusta in dolgočasna. Drugače je ležal Andrejko ob takem času že v postelji in Piškur je mnogokrat gledal njegovo zlatolaso glavico, ki je počivala na zglavju, kjer je zdaj prazno... in dasi je žena skoro samo tarnala, je bilo vendar prijetneje nego tako. In če si je resnično kaj storila, ali naj živi potem tako sam kakor sredi strahov s temi težkimi spomini? Srce mu je utripalo sunkoma in trepetal je po vseh udih, oči so mu postale plašne in nemirne in obraz mu je pobledel; naposled je stopil zopet k oknu, ga odprl, pomolil ven roko, a jo takoj zopet umaknil, kajti deževalo je še vedno.

Nato je luč privil, da se je motno svetlikalo po sobi in je oblečen legel na posteljo. Toda v tistem polmraku so mu misli še živahnejše slikale najgroznejše prizore, tudi skozi zatisnjene trepalnice je videl kri in smrt... da je planil končno s postelje ves znojen in razburjen. Oblekel je plašč, si visoko privihnil ovratnik in prižgal svetilko s katero je hodil skozi predor, potem je poiskal kučmo, jo potegnil preko ušes ter počasi odšel.

Zunaj je bila deževna in meglena noč, da je videl Piškur pred se komaj dva koraka in za to se je odločil, da pregleda in preišče tja grede natanko ob desnem tiru, ko se bo vračal pa ob

levem in tako jo najde gotovo, če so njegove slutnje resnične. Hodil je počasi in čim bliže je prihajal močvirju, tem pazneje je moral gledati in iskati, kajti megla je postajala večja in gostejša. Valila se je kakor v oblakih, ponekod nakopičena drugod zopet prozornejša. Ob bičevja, ki se je dvigalo iz vode, so tolkle deževne kaplje, da je neprijetno šumelo in je Piškur večkrat postal in prisluhnil. Bil je premočen do kože, od kučme mu je curljalo za vrat, pa se ni zmenil, kajti hotel se je otresti tiste težke skrbi, ki mu je legla na srce kakor kamen in je iskal dalje.

Takrat se je oglasil v daljavi vlak in Piškur je obstal, kakor da ga je poklical neprijeten glas. Tudi luč je pogledala skozi meglo in ropot je prihajal bliže in bliže. Tam je bila proga zgrajena visoko, ob obeh straneh je bila obdelana z obklesanim kamenjem in ko se je Piškur umaknil je zdrknil v bičevje.

Vlak je pridirjal in strojevodja je z zateglim piskom naznanil popotnikom, da se bližajo pre-

doru, nato se je bobnenje zopet oddaljilo in je izginilo tam nekje v daljni noči... — — — —

Dva dni potem je nesel vaški pismonoša tudi čuvaju Andreju Piškurju neko dopisnico, v kateri mu naznanja žena, da je odšla v mesto k stricu in se pričela baviti zopet z iglo. Bolje je tako — je pisala — kakor živeti v tisti puščobi. Naposled ga je pozdravila in povabila, naj pride v mesto in si poišče drugo službo.

Stari pismonoša je klel in je hodil do čuvajnice dve uri in ko je prišel tja, je našel uto prazno. Tudi železniški uslužbenci so opazili, da ni čuvaja Piškurja ob prihodu vlakov nič več pred uto, in so naznanili. Prišli so od postaje in so ga iskali, našli ga niso nikjer in na njegovo mesto je prišel starikav čemernež, ki je nekako dva meseca pozneje, ko se je močvirje kakor vsako poletje nekoliko osušilo, našel tam ob progi med bičevjem utopljenca. Bil je razjeden in gnil, da ga ni nihče spoznal, vedeli so pa vsi, da je Andrej Piškur.

Kakor solnčni kralj...

Prišel sem z južne solnčne poti.

Doma sta ravno isti dan
po dolgem dežju prvokrat
gorela v solncu hrib in plan.
Pa so mi klicali naproti,
kako sem velikaš bogat,
da nosim kakor solnčni kralj
nakit in blesk iz daljnih dalj...

In bral sem radost jim v očeh,
na ustnih jim je krožil smeh,
samo ker solnce je sijalo.

»Bogat! In kralj! Mordà sem res.
Prijatelji, imam nemalo,
dovolj za vse meglene čase
najlepših pinij, mirt, cipres!
In rož imam, da vsaka zase
kot roža čudotvorna rase.

Kaj biserov sem nakopičil!
Lehko bi vam život odičil
z dragulji od glavé do tal.
In tu imam umetne tvore,
da bi krasili carske dvore!
Šap rablih sem napil se s pljuči,
z očmi azura, solnčne luči.
In zvezd srebrnih sem nabral
in solnca kos sem vzел s seboj —
vse moje, ves ta svet je moj!»

Nasmehnili so se skrivaj
in šli, z glavó majaje, v kraj.

Ā jaz sem v dušo sbrnil spet
spomine vse na južni svet.
Iz njih mi žarki sijajo
in tibe rože klijejo...

A. Funtek.

Ivan Grohar: Grabljice.

Frederi Mistral.

(Spisal dr. J. Pretnar.)

Rimljani so južni del današnje Francoske, ki so si ga osvojili l. 122. pred Kr., imenovali Provincia; od tega še danes ime Provence. Do l. 470. po Kr. so imeli Rimljani Provincijo v svoji oblasti in so jo tekom teh stoletij popolnoma latinizirali. Seveda je bila ta latinščina precej različna od one, ki so jo pisali in govorili prebivalci Rima. Ko je prenehalo rimsko gospodarstvo nad Galijo, se je ta južnofrancoska latinščina razvijala v svoji smeri v samostojen provansalski jezik, čigar literarni početki segajo v 10. stoletje. Med južnim in severnim delom Francije je bil že tedaj velik razloček; invazije raznih germanskih plemen so imele za posledico, da so se prebivalci severnega dela pomešali z Germani in vsprejeli v svoj doslej latinski jezik mnogo germanskih elementov, dočim so se prebivalci juga ohranili čisti po plemenu in jeziku.

Tako imamo Francijo že v 10. stoletju razcepljeno v dve veliki etnografski in jezikovni skupini, severno, imenovano „la langue d'oïl“ (francosko) in južno „la langue d'oc“ (provansalsko).¹⁾

Tedanjim kulturnim razmeram primerno se je na severu razvijala in gojila epika, na jugu lirika; poslednja je dosegla svoj višek v trubadurjih. Stoletja 11.—13. so zlata doba provansalskega slovstva, pod čigar vplivom se razvija tedanja poezija drugih narodov. Kot primer tega staroprovansalskega jezika, katerega imenujejo filologi tudi „jezik trubadurjev“, naj služi sledeča kitica:

En greu esmai et en greu pessamen
An mes mon cor et en granda error,
Li lauzengier e'lh fals devinador,
Abayssador de joy e de joven,

¹⁾ „Oïl“ in „oc“ pomenita v stari francoščini „da“. Podobno delimo mi Hrvate v kajkavce, čakavce in štokavce po vprašalnih zaimkih kaj, što, ča.

Quar vos, qu' ieu am mais que res qu'el
mon sia,
An fait de me departir e lonhar,
Si qu' ieu no us puesc vezer ni remirar,
Don muer de dol d'ira e de feunia.

(Prevod:)

V hudo razburjenje, v hudo skrb in v veliko zmoto so pripravili moje srce lažniki in obrekovalci, sovražniki veselja in zabave, ker so tebe, katerega ljubim čez vse na svetu, oddaljili in odstranili od mene, tako, da te ne morem več videti, ne občudovati; zato umiram od jeze in togote.

Politični dogodki 13. stoletja pa so uničili narodno in literarno samostojnost južne Francije. Sever je zmagal nad jugom; l. 1481. se je Provansa definitivno priklopila Franciji; provansalski jezik se je začel umikati zmagujoči francoščini, kateri je politična moč pomagala do popolne nadvlade. Politična, kulturna in gospodarska centralizacija, ki se je vršila tekom stoletij in je dosegla za Napoleona svoj višek, je imela za posledico tudi jezikovno niveliziranje. Literarna francoščina je pregnala iz javnega življenja z dijalekti tudi provansalsščino, ki v prvi polovici 19. stoletja živi le še med priprostim ljudstvom, toda neenotna, razcepljena na razna narečja.

Romantika pa je v 19. stol. vzbudila k novemu literarnemu življenju ne le slovanske, ampak tudi pozabljene romanske narode, predvsem katalonskega (v Španiji) in provansalskega. Vršil se je pri njih isti proces kakor pri Slovanih, vzbudilo se je zanimanje za domačo zgodovino in jezik. L. 1847. je izšel prvi provansalsko pisani časopis „Bouiabasso“, kateremu najboljši so-trudnik je bil José Roumanille (rojen l. 1818.), učitelj na liceju v Avignonu. Ta je izdal istega leta zbirko pesmi z naslovom „Margarideto“ (Marjetice) in s tem dokazal, da je nova provansalsščina zmožna postati književen jezik. Avignon-

ski licej je takrat obiskoval mladi Frederi Mistral in se od svojega učitelja Roumanilla navzel ljubezni do provansalskega jezika. Prijateljstvo, ki sta ga tu sklenila učitelj in učenec, je postalo za južno Francijo dalekosežnega pomena. Mistral je bil rojen 8. sept. 1830. blizu vasi Maiano (fr. Maillane). Njegov oče se je kot 55leten vdovec oženil z mladim dekletom in iz tega zakona se je rodil Frederi. Roumanille je v svojem učencu, ki je sprva pesnil v francoščini, spoznal kali velikega talenta in ga opozoril, naj se poslužuje domačega provansalskega jezika. Pokazal mu je svoje „Marjetice“, ki so mladega pesnika navdušile, da je tudi on sklenil posvetiti vse moči razvoju provansalske poezije. Ko se je Mistral vrnil po dovršenih pravnških študijah l. 1851. domov in mu je oče dal na prosto voljo, da si po svojem nagnenju izbere poklic, je ostal doma in se poglobil v proučevanje provansalskih trubadurjev. Po očetovi smrti, nekaj let pozneje, se je preselil s svojo materjo v Maiano, kjer si je kupil majhno posestvo; tu je živel sredi svojih polj, nadzoroval poljska dela in tudi sam večkrat prijel za plug.

Roumanille pa je med tem pustil učiteljski poklic, postal korektor in pozneje lastnik tiskarne v Avignonu. Od vseh strani so mu dohajala priznanja za njegove „Margarideto“ in cela vrsta mladih pesnikov mu je začela pošiljati svoje proizvode v presojo. Roumanille jih je zbral in izdal antologijo pod naslovom: *Li Prouvençalo*. (Avignon 1852); literarni kritik Saint-René Taillandier pa jim je spisal predgovor. Ta knjižica je za provansalsko literaturo to, kar je za nas Kranjska Čbelica. Najboljše pesmi so prispevali Roumanille, Mistral in Aubanel. Da bi se ti sotrudniki in ljubitelji provansalske muze tudi osebno spoznali med seboj, so sklicali še istega leta kongres v Arles in prihodnje leto v Aix. Udeležba na teh kongresih je bila velika; v okrašeni mestni dvorani so pesniki čitali svoje proizvode zbranemu občinstvu, ki jih je vzprejelo z navdušenjem.

Za razvijajoči se jezik je bil sedaj neobhodno potreben enoten pravopis; ta se je imel določiti na teh kongresih in postati obvezen za pisatelje. Roumanille je s svojimi pristaši zastopal etimologično stališče, marseljska skupina pa je bila za fonetičen sistem. In nastal je spor, ki bi ga lahko primerjali z našo „abecedno vojsko“. Ker se ni dosegel sporazum, so sklenili Rouma-

nille in tovariši hoditi svojo pot. Zbirali so se večkrat na prijateljske sestanke in se bodrili na delo za provansalski jezik. Na enem teh sestankov, ki se je vršil dne 21. maja 1854. na god sv. Estelle, je sklenilo sedem pesnikov, Roumanille, Aubanel, Brunet, Mathieu, Tavan, Giéra in Mistral literarno zvezo z namenom, da ločijo „pleve od zrna“, obogate, izobrazijo in s pesniškimi deli utrdijo domači jezik. Tej zvezi so dali na Mistralov predlog ime: „lou Felibrige“, člani pa so se zvali „Felibri“. Besedo „felibri“ je našel Mistral v neki stari provansalski pesmi, v kateri se govori o Jezusu, kako se je prepiral v temlju „s sedmimi pismouki“ (emé li sèt Felibre de la lei).

Prihodnje leto so Felibri izdali 112 strani obsegajočo knjižico: *Armana*¹⁾ *prouvençau pèr lou bèl an de Diéu* 1855 (Provansalski koledar za božje leto 1855). Ta koledar je v marsičem podoben prvim koledarjem naše Mohorjeve družbe. Vsprejemali so se vanj samo prispevki tistih pisateljev, ki so se podvrgli pravopisu Felibrov. Mistral je v njem objavil na prvi strani „pesem Felibrov“.

Cant di Felibre.

Sian tout d'ami, sian tout de fraire,
Sian li cantaire dóu païs!
Tout enfantoun amo sa maire,
Tout auceoun amo soun nis:
Noste cèu blu, noste terraire,
Soun pèr nous-autre un paradis.
Sian tout d'ami galoi e libre
Que la Prouvènço nous fai gau;
Es nautri que sian li Felibre,
Li gai Felibre prouvençau!

(Slovensko: Prijatelji smo vsi, vsi bratje, pevci domovine! Vsako dete ljubi svojo mater, vsaka ptica ljubi svoje gnezdo; naše modro nebo, naša domovina so za nas paradiž. Vsi smo prijatelji veseli in svobodni, Provansa nas navdaja z radostjo; mi smo Felibri, veseli Felibri provansalski.)

Ta koledar, katerega prvi letnik se je tiskal samo v 500 izvodih, izdajajo Felibri vsako leto; sedanja naklada je 10.000 izvodov. V njem so bila objavljena pravopisna pravila provansalskega jezika, ki se odslej imenuje tudi „jezik Felibrov“, kakor se je stara provansalsčina imenovala „jezik trubadurjev“.

¹⁾ Armana = almanah.

V tej „literarni pratiki“ je priobčeval Mistral svoje pesmi; ob enem pa je pripravljaj „Mirèio“, ki je, plod sedemletnega dela, pridobila provansalsčini svetovno slavo.

Vsebina te pesnitve je v kratkem sledeča:

Vincèn, sin revnega pletarja, in lepa Mirèio (Marija), hči bogatega kmeta, se ljubita na skrivnem. Pri obiranju murvinega listja mu je ona prva razodela svojo ljubezen in ubogi dečko je ves iz sebe od prevelike sreče. Trije bogati snubači prosijo Mireine roke, a brez uspeha. Eden izmed njih, bikoborec Ourrias, se vsled tega spre s srečnejšim tekmečem Vincenom; sila naj odloči. V borbi zmaga Vincèn, ki podere nasprotnika na tla, a mu potem prizanese. Toda bikoborec zgrabi v jezi železen drog in zabode Vincena v prsa. Ranjenega mladeniča najdejo pastirji in ga neso na Mirein dom, odkoder ga da potem Mireina mati spraviti v „vilino jamo“, kjer stara čarovnica zagovori in ozdravi njegove rane. Ko se vrne domov, sicer zdrav na telesu, a bolan na srcu, pripravi s prošnjami očeta do tega, da gre zanj snubit Mirèio. Toda bogati kmet pokaže revnemu snubcu vrata. Mirèio pa, ki pogumno prizna svojo ljubezen do Vincena, zapusti na tihem dom in gre iskat tolažbe na božjo pot k Materi Božji, katere cerkev stoji ob morju. Na potu do nje skozi vročo Camargo (pustinja ob dolenjem teku Rodana) zbolí Mirèio za solnčarico. Z zadnjim naporom se privleče do cerkve in umrje v naročju matere in Vincena, ki sta prihitela za njo.

Kakor je razvidno, snov sama na sebi ni nova in v resnici tudi ne tvori glavne vsebine pesnitve; je samo nit, ki se vleče skozi celo pesnitev in veže med seboj posamezne dele. Ne samo Vincena in Mireio opeva Mistral, ampak celo Provanso, njene gore in doline, reke in stepe, mesta in sela. Slika nam z živimi barvami provansalsko življenje; prizor za prizorom se odigrava pred čitateljevimi očmi, vsak zase je biser, in vsi so nanizani v harmonično celoto. Za vzgled navajam samo dvogovor med deklico in mladeničem, ki je v kratkem postal tako popularen, da spada danes takorekoč med narodne pesmi provansalske, znan pod imenom „Magali“:

O Magali, ma tant amado,
Mete la tèsto au fenestroun!
Escouto un pau aquesto aubado
De tambourin e de viouloun.

Ei plen d'estello, aperamount!
L'auro es toumbado,
Mai lis estello paliran,
Quand te veiran!

(Slovensko: O Magali, moja preljuba, poglej skozi okno in poslušaj nekoliko to podoknico tambur in violin. Vse polno je zvezd nad gorami, veter je potihnil, toda zvezde bodo obledele, ko bodo tebe gledale. Dekle odgovarja mladeniču, da se ne briga za njegovo podoknico in se mu hoče izogniti s tem, da se izpremeni v ribo. Mladenič pa se na to hoče izpremeniti v ribiča in jo ujeti. Deklica na to zopet po vrsti v ptico, marjetico, luno, vrtnico, nuno; a mladenič v lovca, da ujame ptico, v roso, da poji marjetico, v meglo, da ovija luno, v metulja, da poljublja vrtnico, v meniha, da jo izpoveduje.)

Se dóu couvènt passes li porto,
Touti li mounjo trouvaras
Qu'a moun entour saran per orto
Car en susàri me veiras!

(Če prestopiš samostanska vrata, boš našel vse nune zbrane okrog mene, kajti videl me boš na mrtvaškem odru.)

O Magali, se tu te fas
La pauro morto.
Adounc la terro me farai,
A qui t'aurai!

(O Magali, če se izpremeniš v mrliča, se jaz izprememim v zemljo in imel te bom.)

Uspeh, ki ga je dosegel Mistral z Mireio, je bil nepopisen. Na mah se je razširila njegova slava po Evropi. Mnogo je k temu pripomogel Lamartine, s katerim se je seznanil Mistral za časa kratkega bivanja v Parizu. Lamartine je takrat izdajal mesečno „Cours familier de littérature“ in je posvetil celo 40. številko Mirei in Mistralu. Primerjal ga je Homerju in sklenil svoj slavospev z besedami: O pesnik iz Maiana, ti si kakor cvet provansalske aloe, ki se je nepričakovano odprl, in tvojega dela vonj ne bo izginil v tisoč letih.

Tako je nastopila Mirèio zmagoslavno pot v svetovno literaturo in ob enem pridobila provansalsčini častno mesto med knjižnimi jeziki. Prevedena je danes v razne jezike; francoski skladatelj Gounod pa jo je uglasbil kot opero „Mireille“.

Mistrala pa so ti uspehi bodrili k nadaljnemu delu; sledili so v večjih ali manjših presledkih: Calendau (1867), Nerto (1884), Lis Isclo d'or (Zlati otoki; zbirka lirskih in epskih pesmi. Definitivna izdaja 1889.) Lou Pouèmo d'ou Rose (1896).

Poleg pesniškega dela ni Mistral zanemarjal jezikoslovnega; zbiral je v prvi vrsti gradivo za velik slovar, ki je izhajal od 1878—1888. pod naslovom „Trésor d'ou Felibrige“ (Zaklad felibristva.) To je ogromno delo v dveh debelejših zvezkih, kakor naš Pleteršnikov slovar in Mistral je skozi 20 let sedel vsak dan, kakor sam pravi, 8—10 ur pri njem.

S tem slovarjem je položil trden temelj provansalskemu jeziku in ob enem pokazal njegovo neizčrpno besedno bogastvo.

Poznejša njegova dela sicer niso več vzbudila takega navdušenja in priznanja kakor „Mireio“, ki bi že sama zadostovala, da prištevamo Mistrala med prve svetovne pesnike, vendar je tudi med njimi, zlasti med „Zlatimi otoki“ mnogo zlatega zrnja.

Tudi tujina je cenila Mistralovo delo in vseučilišči v Halle in Bonnu sta ga imenovali za častnega doktorja; seveda Francija ni smela zaostati; Institut de France mu je priznal za „Trésor“ častno nagrado 10.000 frankov. Med prvimi, ki so dobili Noblovo nagrado, je bil Mistral; porabil je to svoto za ustanovitev muzeja v Arlu (Musèion Arlaten), kjer se je pod njegovim vodstvom zbralo vse, kar je v zvezi z življenjem provansalskega naroda in njegovo zgodovino.

Iz sedmerice Felibrov pa je kmalu vzrastla krepka literarno-kulturna organizacija „Felibrige“, ki si je leta 1876. postavila sledeča načela:

1. Felibrige je ustanovljen, da zbira okrog sebe vse, ki so vneti za povzdigo provansalskega jezika, učenjake in umetnike, ki delajo v prid domovine.

2. Pri skupščinah Felibrov so prepovedane politične in verske diskusije. Sledi potem razvrstitev članov, ki so treh vrst: Majorau, Mante-nèire in Soci. Število prvih je 50; ti tvorijo „consistòri“, ki je takorekoč „provansalska akademija“. Načelnik konsistorija je „Capoulié“, simbol Felibrov pa je sedmerožarka zvezda „la santo estello di 7 rai“ katero nosi capoulié pri zborovanjih kot znak svojega dostojanstva. Majorau pa si ob takih prilikah pripno „zlatega cvrčka, Cigalo d'or“.

Vsaki sedem let se vrši glavna skupščina s „cvetličnimi igrami“, pri katerih se razdele cene med zmagalce v pesniški tekmi.

K tem teknam so pripuščeni pesniki vseh latinskih jezikov in zato so dobila tudi ime: Les fêtes latines. Bile so važne za zблиžanje romanskih narodov, pri teh prilikah se je utrdila in razvila „latinska ideja“, ki ima mutatis mutandis iste cilje kakor slovanska misel.

V posebno ozke stike so stopili Felibri s Katalonci. Tudi Španija je kakor Francija jezikovno razdeljena v dve skupini, državni španski ali kastiljski jezik in katalonski. Nacijonalno gibanje v Provansi je uplivalo na sosednjo Katalonijo in pospeševalo samostojni razvoj katalonskega jezika, katerega sta zlasti pesnika Victor Balaguer in Jacinto Verdaguer s svojimi deli dvignila na literarno višino.

Ta provansalski preporod pa ni mogel oostati omejen samo na literarno polje; jezikovno vprašanje ni samoliterarno, ampak tudi politično. Med mlajšimi Felibri se je kmalu pojavilo stremljenje tudi v političnem življenju udejeviti ideje Felibrov. Leta 1892. je Feliber Amouretti razvil program te mlajše struje in rekel v svojem govoru: „Dovolj časa že zore v nas ideje, katere ste zasejali in dovolj dolgo že hrepenimo izpremeniti jih v dejanja. Mi vsi smo čuli vaš glas in povemo vam, da ne bomo dvigali našega glasu, kakor doslej, samo na naših ožjih literarnih sestankih, ampak povedati hočemo na političnih zborovanjih pred vsem narodom, kake reforme zahtevamo. — Mi smo avtonomisti in zahtevamo svobodo za naše občine, mi smo federalisti in če kako ljudstvo severne Francije hoče iti z nami, mu rade volje podamo roko. Nekaj bretonskih rodoljubov je že zahtevalo za svojo deželo, da se zopet vpostavijo nekdanji stanovi. Mi držimo z Bretonci. Mi hočemo avtonomne deželne zbere v Bordeaux, v Toulouse in Montpellier, v Marseille in Aix; tem deželnim zborom bodo podrejena naša sodišča, šole in vseučilišča.“

Tako je logično ta s početka literarni pokret privedel do revolucije na političnem in socialnem polju.

Ta Amourettijev manifest je seveda dvignil veliko prahu po celi Franciji, oglašali so se od vseh strani glasovi za in zoper. Francija je stala naenkrat pred „narodnostnim vprašanjem“ z vsemi njegovimi komplikacijami.

Zveza Felibrov je izjavila, da je nepolitična in da ni odgovorna za to, kar njeni člani kot državljani govore na političnih zborovanjih. Leta 1896. pa so Felibri v burni seji pod Mistralovim predsedstvom sklenili sledeče:

I. V šolah naj se poučuje provansalsčina, francoščina naj se uči s pomočjo provansalskega jezika.

II. Dolžnost in pravica propovednikov in ljudskih zastopnikov je na prižnici in odru rabiti provansalsčino, ne da bi kdo smel temu ugovarjati.

Tem sklepom so se seveda upirali Francozi, ki so v njih videli nevarnost za republiko in enotnost države in očitali Felibrom, da niso patrijoti.

Ti pa so odgovorili, da je njihovo geslo:

Ame moun vilage mai que toun vilage,

Ame ma Prouvènço mai que ta prouvinço,
Ame la Franço mai que tout.

(Ljubim svojo vas bolj ko tvojo vas, ljubim svojo Provanso bolj ko tvojo provinco, ljubim Francijo nad vse.)

Kakšen bo izid tega decentralističnega gibanja, se ne da povedati; toda naj prihodnost prinese karkoli, velika zasluga Mistralova je, da je vzbudil k novemu življenju cel narod, ustvaril mu jezik, ga obogatil s svojim duhom in postavil v isto vrsto z bratskimi romanskimi jeziki. Malokateri pesnik pa je tudi v življenju za svoje delo žel toliko slave in vsestranskega priznanja od svojih rojakov in tujine. In ko ga je letošnjo spomlad iztrgala smrt iz njegovega „solnčnega kraljestva“ — „impèri dòu Souléu“ se je ves narod tudi zavedal, da je izgubil svojega — „kralja“.

Pismo.

V enakomernem taktu dan za dnem
rodi se brezpomemben, sivomoder,
smisla, vsebin, dogodkov — od nikoder,
le dolgčas naveličanim očem;

v enakomernem taktu dan za dnem
umira brezpomemben, sivomoder,
prizori isti, glumci, igre, oder — —
In še se ljubi tarnati ljudem.

Prijatelj, včasih se me loti čudna,
vabljava misel sred teh pustih šal;
najzadnja je, blede, življenja trudna,

pa jadram z njo preko hrumni obal
v onstranska carstva temna in odljudna.
Prijatelj, ko bi enkrat tam ostal — — —

Pavel Golia.

Vprašanja.

Utihnile v tovarnah so mašine,
dobičkaželjno je odšlo vrvenje,
vsakdanježi na slamo, na blazine.
Kod blodiš, polno tajnih senc, stremljenje?

Glej svetla že kontura sinjih gor je,
podobna robu vaze z maki,
molitev jutranjo šepče morje.
Kam greš še, duša s tibi koraki?

V zvoniku bije polunočna ura,
poslavlajo se zvezde, blizu dan je
in lice pobledeva že azura.
Srce, povej, kam gredo tvoje sanje?

Pavel Golia.

Merticheva nova vera.

Etbin Kristan.

(Konec.)

Ker je bila steklenica že prazna, je moj gostitelj pozvonil in zamorec je prinesel vina. Mertich me je vprašal, če me še njegovo pripovedovanje ne dolgočasi, in ko sem mu pošteno za-trdil, da me celo zanima, je pravil dalje:

„Spal sem kakor knez. Seznanil sem se z imenitno hotelsko uredbo, s spalnico, spojeno s posebno kopalnico, ki je bila tisti večer izključno moja. Kako so uživali udje, ko so dobili prav tisto temperaturo vode, ki jim je najbolj ugajala! Tudi v Astoria-hotelu v New Yorku ne bi bilo moglo biti imenitnejše. Po taki kopeli človek spi kakor — kako že pravijo? — kakor v Abrahmovem naročju. Jaz pa sem spal še veličastneje. In ko sem se zbudil, sem bil svež, krepak in dobre volje, kakor da sem bil povabljen k Rockefellerju na kosilo. Moja prva misel pa je bila moja nova kupčija.“

„Smatral si torej vso reč vendar le za kupčijo? Že od začetka?“

„O, s tabo je težko pametno govoriti!“ je vzdihnil smotkar. „Seveda je bila kupčija, kakor je in bo vse kupčija, dokler je kaj denarja na svetu. Kdove kakšne neumnosti bi bil počenjal, da se nisem tega zavedal. Tako pa sem si vse lepo razložil v glavi in spoznal sem, da je pred vsem treba povečati obratni kapital. Pot je bila začrtana. Med tednom sem pridigal vsak večer na drugem prostoru. Imel sem večinoma vsak večer drugo občinstvo. V nedeljo sem priredil tri pridige. Obnesle so se zopet tako, da sem bil popolnoma zadovoljen. Ker sem bil ves teden razun večerne pol ure vsak dan prost, sem se lahko pripravljal za svoja verska predavanja, kar ni bilo posebnost težko. Tako sem polagoma nekoliko napolnil mošnjiček, pa sem poizkusil z izleti v druga mesta. Povsod je bilo kaj odziva — tukaj manj, tamkaj več, vobče pa se nisem mogel pritoževati. Čez tri mesece sem že lahko mislil na organizacijo nove cerkve, ki naj bi sčasoma razširila svoj delokrog po vseh Zedinjenih

državah. Treba je bilo pristašem pokazati, da ne gre le za poulične govorance, ampak da je reč popolnoma resna. Za prvo potrebo sem najel srednje veliko dvorano v Indianopolisu. Na svojih pridigarjskih ekskurzijah sem našel nekoliko ljudi, ki so bili videti prav pripravi za moje namene. Prvi je bil neki ruski muzikant, ki se je imenoval Taras Varjin; tako diskreten sem bil že davno, da nisem v Ameriki nikdar pozvedoval za tisto ime, ki je doma zapisano v krstni knjigi. Ljudje, ki razumejo kaj glasbe, so trdili, da je zelo nadarjen in na klavirju ter na goslih pravi mojster. Ali bil je sila nepraktičen, pa je našel v Ameriki namestu pričakovane slave in denarja sama razočaranja. Iztaknil sem ga v St. Louisu v nekem kinematografu, kjer je spremljal grozne dramatične prizore s svojo igro. Pozneje mi je v baru tožil, kako ubija Amerika vse nade in vsa pričakovanja. Ko sem mu razložil svojo reč, se je izprva branil, kakor da sem ga vabil v močvirje; ali moja prepričevalna zgovornost se je bila že tako izurila, da sem ga naposled lahko kar vzela s seboj. Drugi je bil Nemeč Ernst Lichtermann, ki ni znal ničesar, pa je bil poraben za vse. Njega sem prav lahko pridobil. Ko je prvič nastopil, me je že skoraj prekosil. Trdil je med drugim, da je življenje na drugem svetu le nadaljevanje tukajšnjega; kdor nima na zemlji nič, postane pač v paradižu lahko še bogataš, ali kdor ima tukaj milijon, začne tam že z milijonom. Tako je stremljenje po bogastvu posvetil že na tem svetu. Potem je pristopil v naš krog profesor Hinan Laorich iz čistega navdušenja. Pravil je, da je bila moja vera že davno latentna v njegovi duši, in je napisal o tem znanstveno razpravo, ki bi mu bila po njegovem prepričanju pribavila doktorat, da ga ni že imel. V treh mesecih sem imel dvajset pomočnikov, in dohodkov je bilo dovolj. V najeti dvorani smo imeli redno službo božjo z glasbo, petjem, govori, z živimi slikami in z najraznovrstnejšimi zabavami. Vstop-

nina je prinašala toliko, da smo pokrivali najem-
nino in plače. Ustanovila se je cerkvena občina,
ki je z veseljem plačevala redne prispevke. Moje
pomočnike so člani imenovali za presbiterje,
mene pa za arhipresbiterja. Skratka — stvar je
prišla tako lepo v tir, da smo proti koncu leta
že hoteli kupiti zemljišče za tempelj, v katerem
bi bili verniki našli vse, kar jim je pozelelo srce.
Moje privatno premoženje, varno vloženo v dobri
banki, je takrat znašalo petdesettisoč dolarjev.
Če bi se bil tisto leto seznanil z mano, bi te bil
z veseljem napravil za presbiterja, pa bi tudi
lahko imel svoj konto v banki.“

„Hvala za prijaznost,“ sem se nasmehnil;
„zdi se mi, da je zdaj nekoliko prepozno.“

„Ker spadaš menda med tiste ljudi, ki sploh
prihajajo prepozno.“

„Že mogoče. Toda ne bodi hud: nocoj se
mi zdi, da so moja vprašanja sploh neumna.
Pa vendar — je li fabrikacija smotk še boljša
od tedanje kupčije? Če se ne motim, si jo opustil.“

„Ha! Nič se ne motiš. Kaj ti nisem dejal,
da je bil to edini poklic, za katerim mi je bilo
žal, da sem ga opustil?“

„Res, res. Je že tako, da je Evropa inferijorna.“

„Je, je, četudi je tvoje priznanje hinavsko.“

„Zakaj si pa slekel ornat. Saj si kot arhi-
presbiter menda nastopal v kakšnih posebnih
haljah.“

„To se razume samo ob sebi, kajti naše
cerkvene slavnosti so morale služiti tudi lepoti.
Ali moja resignacija — hm — to je žalostno
poglavje.“

„Ni mogoče! Da je v tvojem življenju tudi
kaj žalostnega?“

„Nič ne pomaga. Američani smo odkrito-
srčni ljudje. Žalostno je bilo. Da ni prišla tista
sitnost vmes, bi bil danes lahko arhipapa ali kaj
podobnega in desetkratni milijonar.“

„Sitnost? Prištulila se je policija?“

„Ne, ne!“

„Ali sodišče?“

„Ne, ne!“

„Ali governer?“

„Ne, ne!“

„Ali konkurenca?“

„Ne, ne!“

„Kdo pa, za vraga?!“

„Vidiš — za vraga! Zdaj si uganil.“

„Kako?“

„Ženske so se prištulile.“

„Ženske — hm, s temi so včasih resnične
sitnosti. Jasno mi pa to vendar še ni.“

„Eh, kjer so ženske, tam ni nič jasno. Saj
se je tudi meni prepozno zjasnilo. Moji uspehi
dokazujejo, da nisem neumen. Zato mi kar ne
gre v glavo, kako je bilo mogoče, da nisem kar
od prvega začetka mislil na to. Saj bi bil lahko
razglasil posebno cerkveno postavo, ki bi bila
ženam pravočasno odkazala primerne meje. Toda
bogovi so me udarili s slepoto, da nisem spoznal
nevarnosti. Najbrže so morali; saj so ustvarili
žensko zato, da je nesreča na svetu!“

„Ne obupavaj, prijatelj,“ sem ga potolažil.
„Kakor je videti, si prenašal svoje nesreče ven-
dar brez prehudih posledic.“

Zamahnil je z roko, kakor da je hotel pre-
pediti sitno muho ali pa nadležno misel. Muko-
vite poteze na obrazu so se mu izgladile.

„Kar je, to je; saj bi bilo lahko še slabše,“
je dejal in pokazal, da je res filozof. „In zdaj,
če hočeš, poslušaj, kako je bilo s tisto sitnostjo.
Mlad si še, nemara ti moja izkušnja še kdaj
koristi.“

Hotel sem ga rahlo opozoriti na svoje sive
lase, pa sem rajši opustil, ker mu je gotovo
dobro dela misel, da mi lahko koristi s svojimi
nauki. On pa je dociral:

„Ženske znajo biti čudovito dosledne.“

„Vem, vem. Tudi čudovito nedosledne znajo
biti, če je zanje prav.“

„Njih logika je pač bogatejša od naše. Elenor
je bila dosledna, tako neverjetno dosledna, da
je človeka obhajal strah.“

„Tebe?“

„Mene. Zlodej bi vedel, kaj je bilo na
meni zapeljivega. Sam nisem nikdar rešil te
uganke. Pomagati sem si moral s starim na-
ukom, da je okusa mnogo, mnogo različnih vrst.“

„Tedaj se je torej pričela žalost?“

„Pravzaprav — takrat še ne. Elenor ni bila
grda.“

„Torej to res ni žalosten primer.“

„Tudi stara ni bila.“

„Tem bolj.“

„Kaj misliš?“

„Nič, nič.“

„In vame je bila zaljubljena čez ušesa.“

„Izvrstno!“

„Da, izvrstno! To praviš lahko ti, ki nikoli
ne misliš za ped naprej, kaj še da bi mislil za
nekoliko milj.“

Ivan Grobar: Gorenjski očanec.

„Priznavam, priznavam.“

„Torej vidiš. Dokazovala mi je z mojimi nauki, da ima pravico do te ljubezni.“

„Ah, to je morala dokazovati?“

„Morala je in ni morala. Zaradi mene — eh, lipov bog pravzaprav nisem bil. Ampak bila je omožena.“

„To je druga reč.“

„Kajpada. Njen mož je bil bančni ravnatelj.“

„Prijeten poklic!“

„To je dejala tudi Elenor. Ljubila je lepe toalete, letovišča, razkošno rezidenco in podobne prijetne reči. Saj je imela pravico do njih, kajneda?“

„Vsekakor.“

„Moja teorija je utrjevala to pravico. Da pa pravica ne ostane teorija, je potrebovala svojega bančnega ravnatelja.“

„To je povsem razumljivo.“

„Potrebovala je pa tudi mene, in tudi to je bilo upravičeno. To je torej znala dokazati. Greha ni bilo.“

„O, platonično?“

„Durak! Greha ni bilo, ker je šlo vse po pravici. Kljub temu je bilo bolje, da je bil bančni ravnatelj precej slep.“

„Do katastrofe, kaj?“

„Nič do katastrofe. Nebesa so ga ustvarila takega, da ne bi bilo prišlo zaradi njega nikoli do katastrofe.“

„Pa si dejal —“

„Kar sem dejal, sem dejal. Žalostno je bilo to, da Elenor ni bila sama.“

„O!“

„Ni — bila — sama —! Harriettina doslednost je bila njeni tako podobna, kakor da jo je prepisala druga od druge.“

„Well! Dvoje ljubezni je še več kakor ena ljubezen.“

„Yes. Več in preveč. Ne pravim, da ni včasih dobro, če ima človek nekaj izbere in izpremembe. S svojim sistemom bi tudi v tem oziru lahko dokazal marsikaj prijetnega. Ampak Harriette nisi poznal.“

„Elenore tudi ne.“

„Dragi moj, Harriettin mož ni bil bančni ravnatelj, ampak —“

„Nemara bojevit stotnik?“

„Kaj še! Bila je neomožena. Tipkala je na stroju — še danes ne razumem, kako je bilo to mogoče. Kakšni stroji so morali biti to, da so vzdržali njene udarce, pa se niso polomili! Ko mi je izpregovorila o svoji ljubezni, me je spreletela zona.“

„Ona je začela?“

„Meni se vedno tako godi. V svojem življenju nisem nikdar začel jaz.“

„O, prijatelj! Ta je pa vendar nekam debela!“

„Debela resnica, Bog pomagaj, saj to ni baharija.“

„Sicer si pa tako energičen mož.“

„To je res. Če bo treba še kdaj izpremeniti poklic, postanem morda filozof pa se pobavim z razmišljanjem tega čudnega nasprotja. Zdaj bodi že, kakor je. Pribito je, da so ženske vedno prve začenjale kakor v paradizu in tolažiti me more le to, da nisem nikjer popolnoma obvisel. Zakaj to — bi dejal — bi bila najžalostnejša usoda.“

„Torej tudi Harrietta je sama . . .“

„O yes! Ali Elenor je priplavala kakor metuljček, zapihljalo mi je preko čela kakor prijetna sapica ob poletni vročini, mehak je bil njen objem, vse je bilo nežno, pa vendar je bila živa žena. Harrietta je prihrula kakor blizzard, nepričakovano, z uničujočo silo in hipoma je vsenaokrog padla temperatura. Elenorini ljubezni se je človek udal kakor prijetnemu, lepe sanje obljubujočemu spancu. Vpričo Harriettine je odrevel, okamenel, izgubil sapo. O, — drugače bi se bil branil, upr! Zahtevala je svojo pravico. Lahko bi ji bil odgovoril, da imam tudi jaz pravice do takega življenja, ki je meni všeč, in da v tem življenju ni prostora za tako veličino, kakoršna je ona. Toda govori, dokazuj, razlagaj, če se ti ustavijo vsa kolesa v glavi in zadrgejo vse misli! My dear, dovolj je bilo, da se je prikazala, da je izrekla svojo zahtevo, pa sem bil izgubljen.“

„Verjamem ti, seveda, ker si poštenjak. Zakaj če ne bi bilo to tako gotovo kakor Astorjevi milijoni, bi moral reči, da je povest neverjetna.“

„Le verjemi, pa se varuj, da se ne primeri še tebi kaj takega. Če se človek sploh more varovati . . . Mene je doletelo, zato se mi kar zdi, da ni preventivnih sredstev zoper take reči.“

„Da, da, če se ti nisi mogel varovati . . .“

„Tovariš, nisem se mogel. Harrietta pa je pograbila kar z obema rokama! Kmalu sem razumel, kako je mogla v ljudeh nastati misel, da bi izganjali hudiča. Saj sem se celo jaz, ki nimam predsodkov, težko ubranil prepričanja, da tiči sam satan v tej ženski. Pa ni treba misliti, da je bila grda. Malo više je zrastle kakor poprečne tovarišice njenega spola, njeni udje so bili kakor iz jekla, toda pravijo, da je bilo vse

proporcijonirano in četudi je njen obraz izražal silno energijo, je bil vendar prijeten. Ali meni ni vse to nič pomagalo. Elenor, Elenor — to je bil angelj. Poleg nje je človek ostal svoboden in sam svoj. Smel sem biti dobre ali slabe volje, kakor je nanese, lahko sem molčal, če se mi ni ljubilo govoriti, kadar sem hotel, sem lahko šel za svojimi opravki. Harrietta pa je hotela človeka duševno upleniti. Ves bi moral biti njen; do vsakega mojega občutka, do vsake moje misli si je lastila pravico. In neprenehoma me je bombardirala z vprašanji: Kje si bil? Kod si hodil? Kaj si delal? Kaj je bilo tam? Če sem bil slabe volje, se je takoj oglasil preiskovalni sodnik: Kaj pa ti je? Si li bolan? Ali te kaj boli? Ne bi li obkladka na glavo? Hočeš li želodčnega čaja?... Nekaj časa sem prenašal vso to ljubeznivost. Nisem se dobro počutil, toda vedel nisem, kaj je pravzaprav. Moja slaba volja pa je naraščala. Polagoma sem opazil, da me draži vsa ta skrbnost in vekovečna ljubeznivost, da je moja svoboda utešnjena, da imam verige na rokah in nogah, na verigah pa ogromne železne krogle. V meni je jelo besneti, ali še vedno sem se z najboljšim namenom premagoval. Na skrivnem pa je že kljuvala misel: rajši še enkrat trampat, nego to življenje; rajši loviti vlak, kadar je v največjem diru pa se prepirati z izprevodniki, nego da bi prenašal to ljubezen, ki je polna dobrot in brižnosti, le da ti ne da živeti!... Lahko si opazil, da je bila to le misel, ki ne vodi do dejanja. Zakaj trampati mi ne bi bilo treba, ker so cerkveni posli tako uspevali, da so imeli v banki z vpisavanjem naših in mojih vlog dosti opraviti. Tempelj smo medtem res zgradili. Saj veš, da se v Ameriki ne obotavljamo dolgo, če smo kaj sklenili. Ko je bilo zemljišče kupljeno in načrti gotovi, smo začeli delati. Dom je obsegal res prostore za vse, kar si moreš misliti lepega in dobrega: glavno dvorano za cerkvene slovesnosti, ki so bile od dne do dne lepše, ker se je četa našega duhovništva tako pomnožila, da je lahko služila vsem mogočim potrebam in so naše konsakracije, pridige, verniški zbori itd. najuspešneje tekmovali z gledališčem, s koncertno dvorano in z varietéjem; poleg tega smo imeli krasne salone za konverzacijo, bar, igralnico, kegljišče, kopeli. Nekateri člani so hoteli imeti tudi banko v tempeljnu, drugi pa hotel; toda obe skupini smo preglasovali. V treh mesecih je bila hiša dograjena. Posvetili smo jo z velikan-

sko slovesnostjo, o kateri so, kakor se spodobi, poročali „New York Herald“, „World“ in veliki časopisi sploh. Po vogalih so konkurenti kričali o prihodu Antikristovem, nekateri so bili s svojimi rodnimi očmi videli Luciferja, ki se je v Pullman Caru pripeljal v mesto, drugi so ponoči spoznali Belcebuba, ki je z ogromnimi perotmi plaval po zraku in se s svojim kopitom dotaknil strehe našega tempeljna. Vsem pa smo se lahko smejali. Na naši slavnosti so bili gostje iz New Yorka, Filadelfije, Pittsburga, Clevelanda, Chicaga, Milwaukeeja, Dulutha, St. Louisa, Kansas City, Omaha, San Franciska, vsi pripravljeni, da razneso našo vero po vsej Ameriki in ustanove njene tempeljne po vseh mestih. Dohodki tega dneva so presegli vsako pričakovanje, saj so moji odstotki znašali desettisoč dolarjev.“

Mertich si je oddahnil, jaz pa sem mu čestital. Kislo me je pogledal, pa odkimal.

„Goddam, prava ameriška cerkev se je porodila. Iz nje bi se bilo lahko razvilo, česar še ni videl svet. Cerkev naše dobe. Cerkev moderne industrializma, cerkev sodobnega kapitalnega veličanstva. In vse je pokvarila nerodna ženska roka, nebrzdana ženska strast!“

„Težko ti je pri srcu, prijatelj?“

„Kaj bi zdaj!... Veš kaj? Nemara ti ne pripovedujem vsega tega zaman.“

„Kako praviš?“

„Kdo ve, če te ni usoda pripeljala k meni, če niso višji nameni razpredli nocojšnjega razgovora? Vidiš, leta so minila. Kar je bilo, je pozabljeno. Drugi prorok bi nemara zopet zgradil stavbo, ki se je porušila. Ti veš...“

„Jaz? Ne dragi moj! Nimam talenta za take reči.“

„Priznaj rajši, da nimaš poguma, da nimaš energije. Kaj bi se izgovarjal zaradi talenta? Prednosti mojega sistema poznaš; napak, ki so pokvarile moje račune, se lahko varuješ. Le prave podjetnosti bi bilo treba in začetni bi moral v drugem kraju, recimo v Detroitu, v Minneapolisu.“

„Pustiva to, prijatelj; če nisem za to, pa nisem. Ti pa mi rajši povej, kako se je končala ta lepa komedija.“

„Komedija! Da, da, skoraj kakor komedija se je končalo.“

Opazil sem, da se je Mertich težko pripravil na povest o zadnjem poglavju. Zdaj pa je bil tam. Tako naravno se mi je zdelo, da je udaril s pestjo po mizi in nagnal steklenico in

kozarce na kratek ples, da se nisem niti zganil. Vstal je in premeril verando dvakrat v diagonali, potem je zopet sedel v gugalnik in se energično zagugal. Novo smotko si je prižgal, pa jo je vrgel z besno kretnjo ob tla, dasi bi bilo gotovo zadostovalo, če bi jo bil na kraju nekoliko pomečkal. Poln kozarec vina je zlil vase, in tako je bil naposled pripravljen.

„Na slavnosti je bila tudi Harrietta. Kje pa naj bi bila? In čemu sem bil jaz na svetu? Vsaka tipkarica pač ne bi bila mogla priti v tako družbo; ali ker so ji moji dohodki dovoljevali naročila pri najglasovitejših šiviljah in modistkah, ne bi bil nihče uganil njenega poklica. Tudi za vstopnino in za druge izdatke je bila brez skrbi. Dolgo sem bil tisti dan srečen. Opraviti sem imel s posvetitvijo in s slavnostno pridigo, s sprejemanjem gostov, s pozdravi, ona pa se je najbrže tudi tako zabavala, da je izjemoma pozabila name. Elenori sem le mimogrede stisnil roko — bila je že blažena. Veselil sem se kakor otrok, misleč, da mine ta dan brez sužnosti. Popoldne, ko je bila vsa družba porazdeljena v neštete skupine in so bile na vseh koncih in krajih vsakovrstne zabave, sem jo mislil neopazhen popihati. Sedel bi bil v prvi avto pa se odpeljal kam, kjer bi bil sam, popolnoma sam... Že sem se pripravljaj na odhod. Ornat sem bil že opoldne odložil. V salonu so bili vsi ljudje zatopljeni v svoje zabave. Odtod do garderobe je bilo le par korakov. Potem po glavnem stopnišču dol, pa sem prost. In tisti hip je stala Harrietta pred menoj. Kakor boginja — ali kakor razburjena boginja. Zahtevala je tisoč dolarjev. Če bi bil pameten, bi jih bil dal dva tisoč pa se poslovil. Pa sem bil tako neznansko neumen, da sem jo vprašal, čemu jih potrebuje.“

„Tako neznansko neumno to vendar ni bilo,“ sem omenil v svoji omejeni naivnosti.

„Strašansko neumno, grozovito neumno. Kajti s svojim vprašanjem sem ji dal povod, da je govorila. Predvsem me je imenovala skopuha. To bi bil mirno požrl, dasi ni bilo resnično. Potem sem izvedel, da je igrala. Dolgo je dobivala, pozneje pa je izgubila vse. In zdaj potrebuje tisoč dolarjev, da dobi zopet, kolikor je že imela. Ker se mi je polagoma vračal spomin in sem hotel izvesti svoj prejšnji namen, sem posegel v žep, da ji odštejem bankovce. V drugačnem položaju ji gotovo ne bi bil dal tisočaka za tako norost. Itak sem bil prepričan, da izgubi vse do

zadnjega centa. Ker pa je bilo treba vendar nekaj časa, preden je prišel denar iz mojih rok v njene, je porabila trenutke, da je dala jeziku posla. Pa se je razvil dialog. Ona je vprašala:

„Kje pa sploh tičiš ves čas?“

„Danes vprašuješ? Ko moram reprezentirati?“

„Zame bi bil lahko prihranil četrto ure, če bi me ljubil.“

„Kdaj? Kdaj?“

„Za to bi moral skrbeti sam. Ti si kriv, da sem izgubila.“

„Jaz kriv?“

„Če bi bil pri meni, pa ne bi bila igrala.“

„Kako naj bom pri tebi, ko imam opravka na vseh koncih in krajih?“

„Ti si že poiščeš opravkov, kadar se hočeš meni izogibati.“

„Ne govori vendar takih neslanosti.“

„Nikar se ne izgovarjaj, ljubček! Poznam te dobro! Tudi tvoje opravke poznam. Če ne bi bil danes tak dan, bi ti že zapela pesemco. Ne misli, da sem kratkovidna ali pa kratke pameti.“

„Dobro, dobro. Vidim, da si razburjena, ne vem zakaj. Toda zdaj vzemi denar, pa nikar ne kriči.“

Zbal sem se, zakaj njene melodije so se vselej pričenjale pianissimo, pa so naenkrat zadonele fortissimo, da je odmevalo od sten in od stropa. Zdaj je že pela vivace. Najina zabava se mi pa nikakor ni zdela vredna splošne pozornosti. Ali njena glava je imela svojo pamet.

„Razumem te.“

Tolažil sem jo torej, kolikor sem le mogel, in jo rotil, naj mi tukaj ne uprizarja škandala. Bil je nesrečen dan! Karkoli sem zinil, je bilo narobe.

„Škandala?! Škandala?!“ je zakričala crescendo. „Torej priznavaš!“

„Nikar ne kriči! Kaj pa naj priznavam? Pomisli vendar, kje si.“

„Prav, prav, prav. Ves dan se ne brigaš zame, ne pogledaš me —“

„Kako naj te pogledam, če te ne vidim?“

„Saj za to gre. Ne poiščeš me, da bi me videl. Ves dan ne. Pa misliš, da ne vem kaj je?“

Pri nekaterih mizah so že vstajali. Tak prizor je vedno pikanten in uživati ga brez vstopnine je še posebno mično. Ponudil sem ji roko in jo hotel odvesti, sam še nisem vedel, kam. Toda odrinila je moj laket.

„Kaj še, ljubček! Če bi bila slepa, bi mi sam odpiral oči. Kam pa bi me rad odpravil?“

„V igralnici vendar čakajo na te. Saj si zato prišla po denar...“

Mislil sem, da sem rešen. Zavedela se je; denar je že imela v žepu in zazdelo se mi je žal za čas, ki ga izgublja brez igre.

„Dobro,“ je dejala nekam pomirjena. „Toda spremljaj me.“

„Prav rad, draga moja. Saj si videla, da sem ti ponudil roko.“

„In ostaneš pri meni!“

Zopet sem storil neodpustno neumnost. Ta hip ni bilo meni storiti nič drugega kakor priti. Spremil bi jo bil, postal za njenim stolom, počakal, da bi se bila zatopila v igro, pa bi se bil neopažen izmuznil. Toda zinil sem nerodnost:

„Dušica, to vendar ni mogoče. Danes, ko imam toliko dolžnosti! In kaj bi ti imela od tega, če stojim tam, ko igraš in moraš misliti na igro in me niti ne vidiš.“

Po glavi mi je bredlo, kako bi prišel na svobodo. Take velike želje vedno ovirajo mirno in vsestransko preudarjanje. Harrietta pa je bila že zopet razdražena:

„Dušica mila, dolžnosti imaš? Misliš, da ne poznam teh dolžnosti? Misliš, da ne vem, kaj bi rad? Z njo si se zmenil, nanjo čakaš, zato ne moreš biti pri meni, dušica moja. O, motiš se! Zdaj te ne pustim. Naj te išče, ako te ne najde tam, kjer sta dogovorjena. Pa naj pride v igralnico, da ji tam izpraskam oči!“

O, meni je gomazelo po prstih in težko sem jih krotil, da niso posegli po njenih očeh! Po hrbtu so mi lezle gosenice gorindol in pred očmi se mi je pojavljala nerazločna množica. Kar je bilo ljudi v salonu, se je že zbralo okrog naju. Situacija je bila že nevzdržna. Vse je bilo v nevarnosti. S silno voljo sem stisnil možgane in smuknila je iz njih misel: odvedi jo na vsak način in poišči zdravnika, da ti potrdi njeno hipno abnormalnost. V tempelj kajpada ne sme nikdar več.

Ubogal bi bil ta dobri svet, zakaj čutil sem nenadoma toliko moči, da bi mi bila morala slediti kakor konj, če ga stisnejo bedra krepkega jahača.

„Pojdiva!“ sem dejal kratko, ukazujoče kakor hipnotizer. Obenem sem ji ponudil roko, in res je že iztegnila svojo, da se me oklene. Globoko sem se hotel oddahnuti. Hotel! Kajti hipoma mi je zastala sapa. Prikazala se je Elenor. Z drugimi je privabil šum in ropot tudi njo. Opazil pa sem jo šele, ko je vprašala:

„Kaj pa se godi, mister Mertich?“

Ta trenotek je bila situacija izgubljena in rešitve ni bilo več. O, Harrietta ni vedela nič-

sar, le mučiti me je hotela, ker je bil to njen užitek. Elenorina prikazen pa je vse izpremenila. Ženske razumejo znamenja, ki jih mi niti ne poznamo. Videla je Elenoro in tako natančno je vedela, kaj je med nama, kakor da naju je — kako se to pravi? — zasačila. Iztegnila je desnico, uprla kazalec v ravnateljstvo soprogo in zakričala:

„To je ona?“

„Kdo? Kdo?“ je šumelo med gledalci.

„To je tvoja ljubica!...“

Ne zahtevaj, da ti opišem vse podrobnosti. Bil je škandal. Harrietta so odpeljali nekateri tovariši, ki so imeli s tem dokaj težko delo. Ko je izginila, sem prosil odpuščanja, da sem nekriv in nedolžen povzročil pohujšanje, pa sem se poklonil in odkorakal. Pri vratih sem srečal bančnega ravnatelja, ki je z veselim obrazom vpraševal, če je bilo kaj škandala in zakaj. Potolažili so njegovo radovednost tako, da se je na ves glas smejal. Elenore ni nihče imenoval. To je bila zadnja kapljica medu v kupo pelina. Na to sem izginil. Drugi dan sem podal demisijo.“

Mertich je obmolknil. Trd je bil njegov obraz, oči so se upirale v noč. Sočutno sem ga vprašal:

„Je-li bila demisija tako neizogibna?“

„Oh, ubogi Evropejec! Kaj ti nisem pravil, da so bili poročevalci svetovnih listov na naši slavnosti?... Shranil si nisem tistih števil... Demisijoniral sem. Moje slave je bilo konec. To je bilo žalostno, toda tragedija ni bila zaključena s tem.“

„Tragedija?“

„Yes, tragedija. Kakor je po smrti Aleksandra Velikega razpadla njegova država, tako je po mojem odhodu moja cerkev hiralala, dokler ni umrla. Presbiterji in verniki so se prepirali zaradi mene, zaradi ženskih pravic, naposled zaradi ciljev in načel. Končno so se razšli. V nekdašnjem tempelju je zdaj veliko zabavišče, kjer plešejo baletke in zamorci ter se pravi Američani v komedijah norčujejo iz rdečelasega Irisha. Moje vere ni več.“

Nekaj časa je plaval molk po verandi. Zdela se mi je potrebna tolažilna beseda.

„Nikar se ne grizi preveč. Saj itak ne moremo biti vsi milijonarji in za življenje ti daje sedanji poklic tudi dovolj.“

Mertich pa se je vzravnal:

„Kaj bi se grizel? Saj je bilo lepo. In če mi je usoda dolžna milijon, mi ga že še izplača. Well, jutri se še kaj pomeniva. Pa lahko noč!“

Povabljen nepoklicanec.

Trnjeva pot slovenskega literata samouka. — Spisal † Prostoslav Kretanov.

(Dalje.)

IX.

Ob snovanju lastnega lista.

Kot sourednik „Zore“ sem prebil odtistihmal malodane vse proste ure v Pajkovi tiskarni, kjer sva se s profesorjem-urednikom pogovarjala o uredniških zadevah, kakor tudi o raznih „Zorinih“ sotrudnikih. Pri tem je beseda nanesla na ime: Božidar Flegerič. Profesor Pajk mi je opisoval žalostne razmere tega „izgubljenca“, ki živetari kot bivši suplent na gimnaziji v Oseku ob Donavi, zdaj na rojstnem svojem domu v — Vodrancih pri Sv. Bolfenku nad Središčem. Nasvetoval mi je ob tej priliki, da bi stopil s Flegeričem kot sourednik „Zore“ v dopisovalno zvezo ter ga s tem izbavil iz obupnega dušnega stanja. Pisal sem mu torej že sredi julija meseca l. 1874. ter ga pozval na zaupno prijateljsko dopisovanje, s čemer sem si nakopal mnogo nevolje in sitnosti.

Flegerič mi je odgovoril z obratom pošte, dne 27. julija l. 1874.

Za uvod mi je povedal, da je že slišal o meni mnogo zanimivega; čital je tudi v „Zori“ l. 1872. moje pesmi „Vrazovi bratranki“ ter članka: „Pulj“ in „Slovan na morju ali kdo je zmagal pri Visu.“

Ob enem mi je pisal:

„Drago bi mi bilo veoma, (sic.) ako bi mi blagovolili naznaniti: kraj in čas Vašega rojstva in pot Vašega naobraževanja ter mi ob enem pisati, kdo Vas je opozoril na mojo malenkost.“

Končno mi je še napravil laskav poklon:

„Vaša v 8. številki letošnje „Zore“ tiskana pesem („Slovenskim umetnikom“) je najlepša, kar jih je letos tiskanih v tem listu“...

Sveda sem mu na toli vabljivo vado sel na limanice ter mu nemudoma poslal svoj „curriculum vitae“. In lokavi izvabljevec me je takoj

v drugem pismu od dne 2. avgusta l. 1874. naprosil, naj si od profesorja Majcigarja zanj izposodim Miklošičevo „Altslovenische Grammatik“ in sicer oba zvezka: „Laut- und Formenlehre“, kar bi on za profesorski izpit, za katerega se pripravljaja, „silno potreboval“.

Za oslajšanje te bridke pilule se mi je po-tožil, da profesor Pajk neče priobčiti njegovih že konec lanskega leta mu poslanih pesmi, ki jih je bil naročil.

To je bila voda na moj mlin! Saj sem tudi jaz, kakor vsak mladi „pesnik“, vzdihoval pod pezo neobelodanjenih pesniških poizkusov, ki sem jih bil nanosil uredniku „Zore“ kar cele koše. Vrgel sem torej Flegeriču za proti-vado načrt o izdaji samostalnega lista pod imenom: „Kres“, kar je ta pograbil hlastno, kakor utopljenec za bilko slame. Takoj se mi je ponudil za sourednika nameravanega „almanaha“ ter mi obenem priporočil tudi že sotrudnika v naslednjem stavku:

„V najino kolo bi tudi lahko stopil — Anton Trstenjak, poslušalec filozofije na Dunaji, a sedaj doma na Krčovinah v fari sv. Miklavža. Trstenjak je naobražen mladenič, goreč za narodni napredek in veliki slobodnjak. Spisal je že več nežnih pesmic, katerih pa še ni nikjer priobčil; sedaj je dogotovil novelo „Leonora“. Ta novela bi bila, poleg Vašega „Idealista“, dobra za „almanah“ in več drugih stvari bi se tudi našlo“...

Jaz nepraktični fantast sem pristal takoj na Flegeričevo ponudbo, ne da bi bil pomislil na poglavito potrebo takega podjetja, na kar me je opozoril moj sourednik in spe, po sugestiji praktičnejšega A. Trstenjaka, v svojem pismu z dne 12. avgusta l. 1874., ki slove:

„Prav zdaj sem pri Trstenjaku, ki sem Vam ga bil omenil v zadnjem listu, in govorila sva mnogo o izdanji „Almanaha“... Glavni faktor

— denar nam manjka in gotovo je, da brez njega ne bo nič! Denarja nimate ne Vi, ne Trstenjak a jaz pa že celo ne! Moja misel je, da bi mi trije izdelali za knjižico potrebne spise, a izdala naj bi jo na svoje stroške „Narodna (oziroma Pajkova) tiskarna“...

Potem pristavlja: „Slovenski narod, zlasti priprosto ljudstvo, silno potrebuje kakšne knjige. Na slovstvenem polju vse dremlje, vse je zaspano. „Zora“ prihaja le omikanemu občinstvu v roke, a vboga sirota kmet, ki za nas dela in skrbi, ne dobi nikdar v roke spisa, ki bi ga zamogel razveseliti. Zato je moja želja, da bi prišlo v Mariboru kaj na svetlo. Uredništvo, korekturo in ekspedicijo bodele gotovo morali Vi prevzeti, ker ste najbližje tiskarne in ker že take stvari najbolj razumete.“

„Seveda“, zaključuje Flegerič ono pismo, „so to le moje sanje! Bog ve, kaj bo rekel — glavni faktor tiskarnice!?“

Jaz sem na to govoril s profesorjem Pajkom, ta uspeh najinega pogovora sporočil Flegeriču, na kar mi je odgovoril dne 18. avgusta l. 1874.:

„Bil sem zopet pri A. Trstenjaku na njegovem domu ter prečital njegovo že prepisano novelo: „Leonora“. On je spisal še noveleto „Mladi goslar“, ki bode takisto dobra za naš „Kres“. A. Trstenjak je mladenič bistre glave in estetično naobražen... Trstenjak je rekel in tudi jaz sem enakega mnenja, da bi mi trojica sklenili takšno ožjo zvezo med seboj: da bi si rokopise drug drugemu v pregled pošiljali in jih popravljali, se glede izdanja vsakega spisa prijateljski posvetovali in nepristranski drug drugega sodili! Kranjci so sebični ljudje, oni hočejo imeti nad nami nekako hegenomijo! Bilo bi torej dobro, da bi mi Štajerci med seboj složno delali, da bi se oni ne mogli dičiti, da le sile njihovega duha pospešujejo rast slovenskega slovstva.“

Temu pa pristavlja optimistično:

„Ako je profesor Pajk odobril našo nakano in bo končno pregledal rokopise ter nas bode tiskarna čakala na plačilo tiskovnih stroškov — tedaj se smemo nadejati, da pride „Kres“ na svetlo!“

Kmalu na to sem mu naznanil, da sem pridobil še četrtega sotrudnika za naš „Kres“ in

sicer: Antona Kodra, c. kr. poštnege uradnika v — Ali na južnem Tirolskem, ki se je na moje povabilo odzval od ondot dne 27. oktobra l. 1874:

„Jaz z veseljem stopim v Vaše kolo ter Vam pošiljam eno novelo in dve baladi s pogojem, ako bi se razbila Vaša misel, da mi jih blagovolite nemudoma vrniti, sicer pa primerno honorirati.“

Če imate pomanjkanje tvarine, lahko Vam pozneje postrežem, ker imam še štiri gotove novele in poldrugi roman.“

Bili smo torej že štirje „blagovestniki“ okrog našega „Kresa“, za katerega je Božidar Flegerič spesnil šest kitic po sedem vrst dolgo posvetilo: „Kresu.“

Gradivo je bilo torej, kakor je videti nagradeno za naš „Kres“ ter že pripravljeno za tisk — kar se je pojavilo, kakor škrat nagajiv iz tal, med nami fatalno vprašanje: komu naj posvetimo ta svoj, kakor ga je imenoval Flegerič v svojem posvetilu: „darek mali“?

Flegerič ga je hotel pokloniti — Davorinu Trstenjaku, ki je na slovstvenem polju že mnogo storil za blagost slovenskega naroda, čemur se je protivil, če se ne motim, prijatelj A. Koder ali kali?

To je Flegeriča silno razkačilo in pisal mi je dne 1. decembra l. 1874. takole:

„Posvetita torej s Kodrom naš „Kres“ — Sloveniji ali — Germaniji na čast, jaz se od tega izoliram in takozvano „Posvetilo“ naj naredi Peter ali Pavel, meni je vse enako!“

Zopet druga, mračna tenja nesporazuma je vstala med nami četvorico vsled neugodne medsebojne kritike posamičnih spisov: Flegerič je grajal nekatere nedostatke Trstenjakove novele: „Leonore“, jaz zopet sem se v Kodrovi noveli spodtikal ob nekih „premalo nežnih izrazih“, kar je občutljivega pisatelja užalilo, da je zahteval rokopise nazaj.

Na moje pomirjevalno „uredniško“ posredovanje sta se Flegerič in Koder zopet udala mojim predlogom, dočim je Trstenjak svojo „Leonoro“ definitivno umaknil. — Koder mi je takrat dne 6. junija l. 1875., pisal med drugim, v zadevi rokopisov za „Kres“ takole:

„Kar se tiče „Kresa“, skladam se z Vašimi mislimi, toda le s temi pogoji:

Prvič, da ostane moje ime tajno. Drugič, da zagotovi gospod Pajk primeren honorar, sicer

prosim nemudoma mi poslati spise nazaj, kajti za izdajo je še časa in tudi priložnosti dovolj!"

Pri profesorju J. Pajku pa so se takrat začela prikazovati že prva — znamenja gospodarskega razpada v njegovi tiskarni, zato je postajal v svoji preje smeli podjetnosti opreznější ter se ni hotel lotiti zopet dvomljive špekulacije z novim slovstvenim listom.

In tako je torej naš „Kres“ ugasnil, predno smo ga bili zapalili!

Tisto protje in šibje, ki smo ga mi štirje snovatelji nagromadili, je veter raznesel — nekaj v „Zoro“, nekaj pa v tisti skromni „Venček“, ki ga je profesor Pajk izdal potem kot opaljeno brstje s „Kresovega“ pogorišča, da se je izpolnil znani latinski izrek: „Parturiunt montes et nascitur ridiculus mus.“

X.

Med literarnimi dvobojniki.

Tiste dni, v jeseni, l. 1875. se je bil raznesel glas po slovenskih deželah, da namerava profesor Josip Stritar zopet izdajati „Zvon“ kakoršen je izhajal l. 1870. To vest je sporočil Flegeriču z Dunaja prijatelj Anton Trstenjak že spomladi istega leta. . .

Vzradoščen po ti nepričakovani vesti sem se osmelil pisati — Stritarju navdušeno pismo,

roteč ga, da nas reši duhomorne puščobe na literarnem polju, na kar sem prejel od njega naslednje pisemce iz Hernalsa 26. 10. 1875:

„Lepa hvala Vam za Vaše tako gorko pisano pismo! Vse je res, kar mi pišete o žalostnem stanju našega literarnega življenja; ni ga morebiti človeka, da bi vsega tega bolj prepričan bil kakor jaz; vse je res, — a vprašanje je samo, je-li pomoč v človeških rokah in drugo vprašanje, sem-li jaz človek, kateri bi mogel pomagati. Jaz čutim, da ne!

Bode-li kedaj zopet jel izhajati „Zvon“ in kedaj? tega sam ne vem.

„Vaši spisi v „Zori“ so mi v dobrem spominu; prijetno so se odlikovali od drugih; če bodem kedaj potreboval Vaše pomoči, bodite prepričani, da Vas ne pozabim! . . .

Stritar.“

Koliko je bilo — iskrenosti v teh toli sladkih, lično in laskavo pisanih stavkih, pokazalo se je — čez dva meseca in pet dni — ob novem letu 1876., ko je izšel l. list II. letnika Stritarjevega „Zvona“ . . .

Jaz sem navzlic tisti lokavosti njegovega urednika ves vzničen vzkliknil z Galilejem:

„Eppur si muove!“

(Dalje prihodnjč.)

Ivan Grobar: Gerajte.

Listek.

Književnost.

† **Vatroslav Holz.** Naš list je izgubil z Vatroslavom vrlega in marljivega sotrudnika, ki je še na smrtni postelji skrbel, da njegov spis v letošnjem letniku „Slovana“ ne ostane okrnjen. Svoje pisano življenje, v katerem je imel priliko spoznati natanko našo domovino in celo vrsto znamenitih mož, nam je že večkrat opisal; malo pred smrtjo je izročil Slovenski Matici vse svoje že objavljene članke in rokopise, med njimi tudi svoj življenjepis. Bil je dobrovoljne narave, a mehkega srca, mnogo je izkusil, mnogo pretrpel. Svoje spise z raznoliko vsebino, v katerih pa od konca do kraja prevladujejo osebni spomini, je objavljaval po dnevnikih ter v „Zori“, „Kresu“, „Ljubljanskem Zvonu“ in v „Slovanu“. Dočakal je sedemdeseto leto, zapustil je lep, ljubeznen spomin.

† **Anton Dermota.** Skromna, a samozavestna gorenjska narava, ki se nikjer in nikoli ne rine v ospredje; ali povsod in vselej, kadar je treba, mož na svojem mestu, in to mesto je samo po sebi spredaj. Še ko sva bila sošolca na ljubljanski gimnaziji in sočlana v tedanji dijaški „Zadrugi“, sem občudoval globoko etično resnost in energijo, s katero je spopolnjeval svojo notranjost in se bavil s problemi življenja in človeške družbe. Ni čuda, da je njegovega na stvarnost usmerjenega duha mikal ravno trezni češki narod s svojo trpko umstvenostjo. Mehkejšega slovenskega borca za resnico in pravico je omamila Masarykova humanitarna filozofija, ob kateri so zvenčali jekleni verzi Macharjevi. Na tem temelju je iskal resnice v sebi in pravičnega obračuna s svetom brez vse fraze. Zato je njegov razvoj tako logičen in naraven, njegova beseda, naj jo je izrekel ali zapisal, brez doktrinarskih primesi ali strankarske slepote, in njegovo življenje in delo skupna narodna vrednota. — S „Slovanom“ prejšnje čase ni imel zvez, a menda je zadnje, kar je spisal za javnost, ocena knjig „Socijalne Matice“ priobčena v četrti številki. „Naši zapiski“, katerim je bil več let vesten in odločen urednik, posvete svojo prihodnjo številko njegovemu spominu.

† **Jovan Skerlić.** Čisto nepričakovano je prišla sredi majnika meseca iz Belgrada vest, da je nanaglooma umrl urednik Srbskega Književnega Glasnika, vseučiliški profesor dr. Jovan Skerlić. Na tem mestu ne moremo dostojno oceniti obširnega Skerličevega dela, za sedaj se ga hočemo samo skromno spomniti. Bil je eden najaktivnejših mož mladega južnoslovanskega pokoljenja, s svojo mladeniško-

energično mislijo vedno v življenje obrnjen. On je preporditelj srbske kritike in književnosti novejšje dobe, začetnik in neumoren širitelj južnoslovanskega nacionalizma, pripadajoč, kakor pravi sam, istemu duševnemu naraščanju, ki je na Hrvaškem ustvaril in izvedel idejo srbsko-hrvaške koalicije. Za misel kulturnega Jugoslovanstva, osnovanega na čim tesnejšem spojenju Srbov in Hrvatov, ki so en narod, je živel in trpel. O borbi med Srbi in Hrvati, ki jo imenuje absurdno, ki mu je čisto osamljen paradoks modernega življenja, piše že 1899. leta: „To plemensko progonjenje i bezciljno suparništvo nije nacionalna i etnička borba; to je nešto nalik na srednjevekovne medjusobice talijanskih republičica, francuskih vazalija i malih nemačkih kneževina... Iz iste materije, od koje bi se na zapadu napravio jedan zdrav i snažan narod, kod nas su se stvorila tri ili četiri slaba narodića, pretenciozna, netrpeljiva, isključiva, slepa prema rođenim interesima.“ In štirinajst let pozneje, ko so zmagovita dejstva ostro pokazala nezmisljenost tega šovinizma in vzdramila na obeh straneh v narodu zdrave instinkte, more konstatirati: „U mladjem naraštaju i hrvatskom i srpskom postoji uverenje, da ima samo jedno rodoljublje: zajednički rad na slobodi i blagostanju ovoga izmučenoga i rastrzanoga naroda.“ Anketa o skupnem srbsko-hrvaškem književnem narečju, ki jo je sprožil lansko leto v Srbskem Književnem Glasniku, je bila zadnji praktičen poizkus zблиžanja obeh odcepov enega in istega naroda: ekavščina in latinica — medsebojen dar enotni narodni kulturi, ki jo je zasanjal njegov duh.

Skerličevo književno delo je zelo bogato. Izdal je: svojo doktorsko disertacijo „L' opinion publique en France d'après la poésie politique et sociale de 1830 à 1840.“ Lausanne 1901; „Pogled na današnju francusku književnost“, Novi Sad 1902; „Uništenje estetike i demokratizacija umetnosti“, Beograd 1903; Jakov Ignjatović, književna študija, Beograd 1904; „Omladina i njena književnost“ (1848—1871), Beograd 1906; „Pisci i knjige“ (6 zvezkov); „Vojislav Ilić“, književna študija, Beograd 1907; „Francuski romantičari i srpska narodna poezija“, Mostar 1908; „Srpska književnost u XVIII. veku“, Beograd 1909; „Svetozar Marković“, Belgrad 1910; „Istorijski pregled srpske štampe“, Beograd 1911; „Istorija nove srpske književnosti“, Beograd 1912 in 1913; „Današnji srpsko-hrvatski nacionalizam“, Reka 1913. Poleg tega je sodeloval pri raznih srbskih, ruskih, čeških in francoskih listih.

Rojen je bil Skerlić v Belgradu 1877. leta. Študiral je v svojem rojstnem mestu, v Lausanneu in v Parizu, službo-

val na raznih srednjih šolah ter bil od leta 1905. na belgajskem vseučilišču profesor srbske literarne zgodovine.

Izbrane narodne pesmi hrvaško-srbske. — I. Junaške pesmi starejših časov. — Priredil dr. Branko Vodnik. — Hrvatska knjižnica Matice Slovenske, knjiga VI. Ljubljana 1913.

Iz ogromnega zaklada južnoslovanske poezije, ki so ga v teku stoletij ženjalni pevci razsuli in potem marljivi zapisovalci zbrali, je izločil dr. Branko Vodnik najodličnejše izza predkosovske dobe pa tja do osemnajstega veka, do časa, ko je začela pesniška tvornost med narodom polagoma pojemat. In najodličnejše iz narodne poezije južnoslovanske, to se pravi najboljše iz svetovne poezije sploh. Pričujoča knjiga je predragoceno vezilo, lepšega nismo mogli prejeti od našega juga. Samo čisto zrnje iz mnogostoletnih letin v eni žitnici — bogastvo, da se te obilne dedščine komaj dovolj zaveš.

Kolika mnogoličnost krajevnih in časovnih kultur odseva tu iz toliko in toliko raznosojnih zrcal, ponajveč iz brušenih mečev. Kaj otroče igrivega veselja je v teh pesmih do sijajne vnanjosti, do pisanega nakita, do junakovanja zgolj iz šale in objesti — pa zopet mračnega čustvanja, srce in um razrivajočega, s samim Bogom se borečega pa ven in ven k njemu se zatekajočega! Koliko menjave in prelivanja motivov, koliko poetik, koliko moral! Kraljevič Marko je vzgled najlepših junaških, družinskih in socialnih kreposti; ali tudi mrki hajduk in navadni razbojnik v planini je potreboval svojega vzornika, je hotel svojega svetnika — in glej, ustvaril si je barbara po svoji podobi, zapel si je pesem o Kraljeviču Marku, da te zona pretrse ob takšnem nečlovečanstvu. Ena pesem je nastala na dvoru belem, druga kraj hajduškega ognja, v eni je govorilo društvo in red, v drugo je udaril obup, bedno brezdomstvo, na puško naslonjena surovost.

Kosovski ciklus! Že samo te pesmi nam nepobitno razodevajo, da je narod, ki jih je speval in ki je imel dovolj duševne moči, nositi tako dolgo živo in vročo s seboj to tragično tradicijo, političen, državotvoren narod. Veličastno, pretresljivo naricanje ob državi - mrliču. Žarka, nemahljiva ljubezen do svoje bitnosti, aktivna volja in slast, boriti se in mreti za krst častni i slobodu zlatnu, ono heroično pojmovanje smrti, kakor ga je odkril tudi Podlimbarski med današnjimi Srbi v Bosni, mogočen naraven patos domoljubja, miren pogum do zadnje bolečine — pogum junakov mislim in pogum pevcev, vse to tako vestno do kraja izpevati — to išče sebi enakega samo v prvih umotvorih pesniškega duha. Lica, kakoršna so bratje Jugoviči, Miloš, Majka Jugovičev, so tvorili najgloblje koncepcije, ž njimi so ustvarili srbski pevci reprezentativne tipe, ki so svet obogatili, ki so duševnost življenja spopolnili z žlahtno, nenadomestljivo vsebino. In Kosovka devojka, ki se šeta po razboju mlada — poleg majke Jugovičev druga ženska nositeljica vseobče narodove tuge! V velikem polomu, ki je strl junake, je pala vsa peza nesreče a tudi ves up bodočnosti na ženske rame. Mogočni mojster Meštrovič je pogodil Kraljeviča Marka, Miloša Obiliča, Srdjo Zlopogledjo, ali v svoji Kosovki devojki se mi zdi kakor da je ujel samo polovico njenega bistva, njeno junaško tugo, a ne one kljub vsemu mirne gracije, ki proseva njeno prikazano kakor čarobna notranja luč. Da je Kosovka devojka kip iz starine, bi jo prisodil grškemu dletu. Meni samemu se je pojavila pred

dušo tudi res kot kip — kot nekaj, kar je vmes med partensko in med Rodinovo Karjatido. — Meštrovič si je v krepkem mahu uklonil silo, ali milini, vsaj za moje občutje, tukaj ni bil kos. Po mojem jo je, da povem naravnost, pobrutalil. Je: jok in krik in zadnja žalost, in vendar — tu plače struna, ko je utihnil bojni hrup.

Mi bi morali poznati oboje, i slovenske i te narodne pesmi že izza mlada, to je skupna zapuščina naših pradedov, ki bi morala biti naši čustveni izobrazbi, kar je bil Grkom Homer, kakor temelji vsa duševna kultura malega, a samobitnega naroda finskega na njihovem tradicionalnem epu. Kraljevič Marko, Toplica Milan, Relja od Pazara, Miloš Obilič, Ljubica Bogdan, da jih naštejemo samo nekaj — kolikor imen, toliko bleskov; carica Milica, Jevrosima majka, Kosovka devojka, Majka Jugovičev — kolikor imen, toliko lepota. Vsa ta in druga lica te bujne poezije bi morala biti naši domišljiji tako domača, kakor — pa kaj, ali so se res z našo notranjostjo dovolj tesno spojili Kralj Matjaž, Pegam in Lambergar, Gospod Baroda, Lepa Vida? Ali nista asociativnosti naše mladine še bolj prezentna pridni Janezek in hudobni Mihec ter izbirčna Metka? S tem vprašanjem poglobitve naše narodne psihe trkam slovenskim vzgojnikom na vest. In ne nazadnje in ne brez resnosti našim publicistom in pisateljem.

Urednik dr. Branko Vodnik je napisal knjigi uvod „O junaškim narodnim pjesmama“, v katerem govore posamezni odstavki o postanku in razvitku narodne epike, o najstarejših glasovih o narodni epiki, o zbiranju narodnih pesmi v devetnajstem stoletju, o bugarščicah ter o narodnih guslarjih in pevcih. Izrabljena je v stroko spadajoča literatura do najnovejšega časa.

Pesmi same so razvrščene v naravne cikle:

1. Ciklus pretkosovski, u kojem se izdiže car Dušan Silni, car Uroš, kralj Vukašin i njegova braća Uglješa i Gojko;
2. ciklus kosovski, koji pjeva o boju na Kosovu, te mu je pozadina historička, a po ljepoti pjesama, obilju i etičkoj visini motiva i s mnoštva junakâ to je klasičen ciklus narodne epike;
3. ciklus Marka Kraljeviča, koji je sadržajem najobilniji, najrazličniji in najrašireniji;
4. ciklus despota Brankovića, koji pjeva o despotima Srbije i Srijema (1427—1502.);
5. ciklus braće Jakšića, koji pjeva o Mitru i Stjepanu Jakšiću, junacima iz Srijema;
6. ciklus junaka Hrvačana i Ugričića, u kojem se ističu Sibirjanin Janko, Sekula i Svilojevič, pa hrvatski banovi Mirko Derenčin, Ivan Karlovič i Nikola Zrinski, junak sigetski;

7. ciklus hajdučko-uskočki, u kojem su najvidjeniji junaci Starina Novak, Stojan Janković, Mijat Tomić, Ilija Smiljanić i uskok Ivo Senjanin.

Na prvo mesto je postavil zbiratelj, kakor je bila doslej navada, ciklus legendarni: „Ove su pjesme veoma lijepe i duboke...“

To je suh pregled bogatega Vodnikovega zbornika, in ako bi mu bilo kaj prigovarjati, bi izrazil svoj prigovor samo v obžalovanju, da nam ni dal več, še več, zlasti Kosovskih. Knjiga dela harmoničen vtis, in hvala možu, ki jo je tako srečno ubral.

V to zaokroženo harmonijo se ni pomišljal dregniti dr. Iličič s svojo nespretno roko. Kdor vabi ljudi k cirilici s tako

poezijo kakor jo predstavlja njegov dodatni Jelačić ban, z bobnom ptičke lovi. — Drju. Branku Vodniku pa vsa hvala in pohvala. O. Ž.

Rado Murnik: Lovske bajke in povesti. Knjižnica Slovenskega Ilustrovanega Tednika, I. zvezek. Tisk Združne tiskarne v Krškem. — V Ljubljani 1914.

V posameznostih razodeva Rado Murnik brez dvoma kvalitete za humorista; takiht, kakor on, kadar se spravi, ne zna kresati vsak pisarček tudi v najsrečnejših trenutkih, zato ni čuda, da so po njegovih prvih spisih v njem s trdnim zaupanjem gledali tistega moža, ki bo s svojim smehom slovenski svet odrešil. Humor namreč je zares reševanje in odreševanje sveta, reševanje življenjskih ugank in odreševanje duha od tope vsakdanjosti. O, da bi ga že dobili, velikega slovenskega humorista, Mesijo, ki ga je tako krepko oznanjal Levstik z Martinom Krpanom.

Murnik je obetal. Seveda — časi nadobudnosti, kje so že! Pa ima precej lepih čednosti, celo eno glavnih za humorista, da ume biti resen, čeprav samo včasih; strokovno je dobro podkovan v snoveh, s katerimi se bavi, kakor ga sploh tehnična plat življenja nenavadno zanima; naravo, gozd, živali nadrobno opazuje, njegovi opisi recimo v „Zaljubljenem jerebarju“ so res prave študije; jezik je pravilen in bogat (prejšnje čase je bila pisatelju dolžnost, pisati pravilno slovenščino, dandanes mu bo kmalu že resnična zasluga!), čeprav diši po slovarju; name vsaj dela vtis, kakor da skrbno, skrbno brusi blesteč drobec in ga postavlja poleg blestečega drobca, kakor da se mu noče prosto vlivati, lahko tne teči.

Ali v celoti me Murnik ne more zadovoljiti. Knjiga s tako plitko vsebino, kakor so tele lovske bajke in pripovedi, ti ne pride tako izlepa v roke. Z nobene strani ti ne zasije ono svetlo umetniško oko, ki vidi v vsem, tudi najneznačajnejšem, tajne zveze z življenjem, z duševnostjo, z neskončnostjo. Vsaka teh bajk — pa saj niti bajke niso! — običi klaverno pri anekdoti, veselem ali žalostnem dogodku, ki se je čisto slučajno enkrat tako in tako naključil, brez nadaljnjih perspektiv in razgledov. Kako malenkostno, naravnost špisarsko vse to pisanje!

Zato zelo zelo dvomim, da bi bila ta knjižica tudi skromnemu poprečnemu okusu po volji. Vsaj če sodim po sebi, ki se vendar tako hvaležno zveselim sleherne kapljice resnice ali lepote, ki kane na našo zemljo. Ko sem se bil kolikortoliko srečno preril skozi petošolski zverinski shod na male kavke dan, ter se zaglobil v „Zaljubljenega jerebarja“, sem si mislil: glej ga šaljivca; pred deveto deželjo s pečenimi piščanci in s potoki vina je postavil goro neslane kaše, češ, per aspera ad astra. Pri „Jerebarju“ sem začel res upati, da si bom moral sodbo o knjigi in o Murniku sploh temeljito predelati, kajti ta humoreska je skrbneje izdelana, ima nekaj kar vendar ni kar tako. Potem pa zopet kaša, in sama kaša. Rajši na svetu, nego v Murnikovi deveti deželi.

V Murniku bije hudomušna žilica, humor pa to ni, vsaj humor naše dobe ne. O svetu, o človeku, o nas samih ne izvemo iz njega ničesar. Niti o ljubljanskem humorju ne najdemo prave slike — ali pa hoče pisatelj reči, da zbijajo ob Sotli prav take neslane šale, kakor ob Ljubljani? Zlati Nikolaj Vasiljevič Gogolj nam na najkratkočasnejši način in v najzabavnejših slikah pripoveduje, kako je življenje strašno pustno in dolgočasno. Murnik ima ravno nasproten svetovni nazor in ravno nasprotno metodo. In to je ravno narobe.

—č.

Fran Erjavec: Hudo brezdnno in drugi spisi.

Zbirka slovenskih povesti. Urejuje Fran Grafenauer. Ljubljana 1913. Založila Katoliška bukvarna.

Erjavec je izmed tistih naših starejših pisateljev, ki ne bi smeli biti nikdar pozabljeni. Tako temeljito in hkrati tako prijetno je umel in ume pisati malokdo med nami. Meni so zlasti njegovi potopisi in njegova prirodopisna dela, kadarkoli jih vzamem v roke, čisto vrelo razmišljanja in razvedrila. Slovensko in hrvaško zemljo pozna na lastne oči do tal in v tla, zanimajo ga gospodarska, politična in kulturna vprašanja, z vneto ljubeznijo opazuje ljudstvo ter njega značaj, običaj in jezik. Dandanes, ko pri nas zmisel za jezik, za pristno slovensko govorico med pisatelji tako strahovito upada, se bo treba slovstvenemu kritiku čimdalje bolj baviti tudi s to stranjo književniškega posla. Slovenska šola nas je naučila slovenskih besed in terminov, ali duh jezika, ki se skriva ne v besedi, nego v skladnji in v rekljih, kakor da se je razpuhtel. Pisatelji, ki so hodili v nemško šolo so pisali boljšo slovenščino, ker so bili primorani, po-brigati se za jezik. Kar je iztaknil Erjavec po najrazličnejših zakonitih naše domovine, posebno na Krasu, in znosil v svoji potni torbi v Matičine Letopise, to je bogata zakladnica narodnega blaga, rekel, prislovc, vraž in ugank, ki bi si jo moral prisvojiti vsakdo, predno prime za pero. Slabo znamenje za slovenske pisatelje, ako ne znajo upravljati te dragocene dedščine. Ne bil bi samo čin pijetete, živa potreba naravnost kliče, naj bi izšla „Potna torba“ v ponatisku.

Spisi, ki jih je sprejel Grafenauer v svojo zbirko, sem prepričan, da bodo svojemu namenu ustrezali; preprosti ljudje bodo najbrže z zanimanjem in sočutjem prebrali celó „Hudo brezdnno“, ki ga ne štejem niti po vsebini niti po jeziku med boljše Erjavčeve stvari. „Ni vse zlato kar se sveti“ je dobro pisana ljudska povest z zdravo tendenco (cel narodno-gospodarski program v jedru). A posledek na vso dobroto — „Ena noč na Kumu“ in „Mravlja!“ Prav nič preveč ne pove Levčeva iskrena pohvala v lepem življenjepisu „Fran Erjavec“, ki je natisnjen v drugem delu Matičine izdaje Erjavčevih izbranih spisov: „Mravlja“ se bere kakor epos in pisana je z vsem znanjem prave pesniške tehnike. Pisal jo je pa Erjavec, ko je imel devetindvajset let; ali beri jo danes — dveintrideset let potem, ko je prišla prvič na svetlo — mikala te bode, kakor bi bila včeraj potekla izpod Erjavčevega peresa. In to je umevno! „Mravlja“ je klasičen umetniški proizvod in vrednost in slava nje je neminljiva. Samo jeden spis se v naši literaturi more meriti z njo, in to je „Rak“, katerega je opisal Erjavec l. 1881. v „Ljubljanskem Zvonu“... In gotovo je upravičena želja, da bi spisi, kakeršni so „Mravlja“, „Rak“, „Rastlinske svatbe“ in „Žaba“ Erjavčeva, postali tipični v našem slovstvu in da bi tudi drugi učenjaki, kadar obravnavajo znanstvene tvarine, dajali spisom svojim tako obliko, kakeršno jim je znal dati Erjavec; potem bi pojenjale tožbe, da so slovenski pisatelji vselej dolgočasni, kadar tolmačijo večjemu občinstvu kakšen znanstven predmet.*

Tako Levce 1889. leta. Danes pišemo 1914, pa še velja.

Nova kritiška metoda. ... Tudi za problem in vsebino se briga Župančičeva pesem; le da ta vsebina (v mislih imam tri letošnje pesmi, ki jih spodaj izrecno omenjam) leži tako globoko, da oko normalnega človeka le s težavo prodré do nje. Vsako sem moral brati dvakrat, da sem izluščil misel iz nje; in še nisem siguren, ali sem pro-

dri do Zupančičeve misli, ali pa sem le svojo misel pesmi vdel. N. pr. „Vihar“ (str. 1). Jaz sem razumel takole: Pesniku hruje po duši vihar, kot tam zunaj v naravi. Razmerje z izvoljenko je nanoslo tako, da jo bo moral zapustiti, ko jo je komaj spoznal (pride, izgine), in liki deseti brat bo romal dalje med gromom in viharjem. — „Ob jezeru“ (str. 3). Misel: Dva človeka, ki resno hrepenita po resnici, prideta do nje, dasi vsak od svoje strani in po svoji poti. — „Gledam“ (str. 119). Misel: Včasih sem razpoložen za višjo misel, včasih nemiren in raztresen ter se zastonj trudim, da bi svoje misli uredil („Nem mimo njih gre neba dih.“) — Ako sem prav razumel, dobro! Toda bilo je še-le po dvakratnem branju. Ako pa nisem, potem naj bom za varovan pred očitkom, ker deloval sem z razumom navadnega človeka. Če so pa umotvori namenjeni nenavadnim bitjem, naj bi pesnik to v uvodu naznanil. Umetnik zavij jedro (misel) v lupino forme, toda ta lupina naj ne bo pretrda, da bi je z navadnim človeškim orodjem ne bilo mogoče razbiti. Umotvor je nekaj mehkega, kar naj hladi po trudu vsakdanjega življenja; zato pa naj bo zemljanu, kadar posega po tem hladilu, prizanešeno še z novim trudom. P. Perko.“ (Čas, VIII. letnik str. 241.)

Vendar enkrat slovenski kritik, ki gre stvari do jedra (misli)! Izborno se mu je posrečilo razbiti lupino forme. Pa kako tudi ne, ko dvakrat izrecno poudari, da je vsako pesem, ki jo je vzel v pretres, dvakrat prebral. Kolika vestnost! Pa tudi kakó sladko plačilo za grenki trud! Kakšen sijajen vzgled vsem, ki se ukvarjajo na nehvaležnem poprišču slovenske literature. Če hočemo sploh kam priti, bo treba po tej metodi dalje. Hic Rhodus, hic salta! Kritiško kladivo v roke, in na dvakratni zamah bodo ležala jedra - misli med razbitimi lupinami - formami. Vsa sladkost pa tudi vsa piškavost jederc bo svetu jasna in očita. In koliko je še nerazjašnjenege v naši poeziji. Naj izluščim po Perkovi metodi za poizkus jedro Prešernove pesmi „Kám?“ V naslovu je zapopadeno vprašanje; pogledjmo, kako in v koliki meri ga je pesnik rešil ali vsaj razjasnil, oziroma nanj odgovoril, zakaj vsako vprašanje zahteva jasnega in določnega odgovora, ali pa nas pesnik hotoma vodi po mraku in megli,

kar ne more biti njegova naloga. Misel: Pač zavoljo poostrenih razmer med pesnikom in njegovo izvoljenko je postal Prešeren tisti čas ves zbeگان, lahko bi rekli abnormalen, da je kakor brez uma okrog divjal. Skrbni prijatelji, to videč, ga izprašujejo „Kám?“ in pesnik jim nekam zmeden odgovarja, naj prašajo oblak neba in val morja. Odgovoriti pa ne ve oblak čisto nič, val čisto nič, pesnik pa samo deloma. In tako nas vsled delne nejasnosti ta sicer čedna pesemca samo napol zadovolji, neglede na to, da tako divjanje po ulicah za Prešerna, ki ni bil samo prvi slovenski pesnik, temveč tudi doktor juris, ni posebno častno. Podučen in zlasti za mladino svarilen pa je strašni vzgled, kam pritira človeka slepi nagon in nebrzdana strast! Ali pa vzemimo postavim pesem „Strunam“, ki je natisnjena v Prešernovih poezijah na prvem, torej kar se da odličnem mestu. Dosedanja naša kritika ni mogla prehvaliti njenega menda že kar nedosegljivo zvonkega blagoglasja. „Tu — „Strune, milo se glasite,“ tam — „votlo doni,“ je zapisal še ni dolgo tega profesor Wester v neki oceni, hoteč očividno iznova ponižati vrlega Jovana Vesela-Koseskega Prešerna v prid. Toda ako si ogledamo imenovano Prešernovo pesnitev od bliže, se nam izkaže, da je bilo to toli hvalisano blagoglasje desetletja in desetletja čisto navadna akustična prevara. Pesem ima 6 kitic po 4 vrstice, torej vsega skupaj 24 vrstic; in v teh štiriindvajsetih čveterostopnih (torej vse-kakor kratkih) vrsticah ti celih osemkrat suho udari na sluh besedica „Kak“. To vzor blagoglasja? Primer in vzor prave pravcate kakofonije! Pa seveda, Prešeren je postal našim literatom že nedotakljiv malik, pred katerim si je treba tiščati oči in ušesa; toda pod kritiškim kladivom, ki se mu odzove na vsak udar resnica in samo pristna resnica, bo še marsikak umotvor votlo zadonel! In tako dalje. Z eno besedo:

Prižgal si, Perko, žar'k nam nove luči!

Žigon, Prijatelj, Luka — tu se uči!

Kraigherjev roman, Kontrolor Škrobar je izšel; oceno napiše za prihodnjo številko g. C. Golar.

Vihar, list za nacionalističku kulturu. Izhaja v Zagrebu. Doslej smo prejeli šest števil z zanimivo vsebino. Naročnina 8 K na leto.

